

WAGENINGENUR

For quality of life

wetenschapswinkel

Samen leven in het dorp

'Sociale cohesie: voor wat het waard is'

Dr. Don Weenink

November 2009

Rapport 261

Samen leven in het dorp

'Sociale cohesie: voor wat het waard is'

Dr. Don Weenink

Colofon

TITEL

Samen leven in het dorp. 'Sociale cohesie: voor wat het waard is'

FINANCIERING

Wetenschapswinkel, Wageningen UR

PROJECTCOÖRDINATIE

Don Weenink, leerstoelgroep Rurale Sociologie

BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Eddy Oude Wesselink, Katholiek Centrum voor Welzijnsbevordering Overijssel

Milly Lubbers, Katholiek Centrum voor Welzijnsbevordering Overijssel

Margreet Hogenkamp, stichting VariYa, Maatschappelijke Ontwikkeling en Integratie

Ans Korenromp, ZijActief Overijssel Katholiek Vrouwen netwerk

Jan Willem Menkveld, Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland,

Kerk in Actie - Binnenlands Diaconaat

Gerard Straver, Wetenschapswinkel Wageningen UR

Bettina Bock, Leerstoelgroep Rurale Sociologie, Wageningen UR

Marjan Hidding, Leerstoelgroep Landgebruiksplanning, Wageningen UR

FOTO'S

Milly Lubbers, tenzij anders vermeld

LAY-OUT EN OMSLAGONTWERP

Hildebrand DTP, Wageningen

DRUK

Grafisch Service Centrum, Wageningen

Dit rapport is gedrukt op FSC papier

ISBN

978-90-8585-192-9

WETENSCHAPSWINKEL WAGENINGEN UR

Rapportnummer 261, november 2009

www.wetenschapswinkel.wur.nl

Het keurmerk voor verantwoord
bosbeheer

SCS-COC-00652-IL

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Samen leven in het dorp

‘Sociale cohesie: voor wat het waard is’

Rapportnummer 261

Don Weenink, Wageningen, november 2009

**Katholiek Centrum voor
Welzijnsbevordering Overijssel (KCWO)**

Weusthagstraat 158
7556 ZD Hengelo
(074) 243 22 71
www.kcwo.nl

Het KCWO wil mensen stimuleren tot een actieve houding in de samenleving en ondersteunt initiatieven die gericht zijn op maatschappelijke participatie, het bevorderen van sociale cohesie en op het voorkomen van sociale uitsluiting en uitval. Het KCWO heeft als missie dat leden van de (katholieke) levensbeschouwelijke groepering actief zijn ten behoeve van het welzijn van mensen in de samenleving.

Leerstoelgroep Rurale Sociologie

Hollandseweg 1
6708 KN Wageningen
(0317) 48 45 07
www.rso.wur.nl

De Rurale Sociologie Groep aan de Wageningen Universiteit verricht onderzoek naar veranderingen op het platteland in Europa. De relaties tussen stedelijke en plattelandsgebieden, regionale voedselproductie en -consumptie, mens-dierrelaties en de plattelandssamenleving zijn onderwerpen van studie. De Rurale Sociologie Groep hecht veel waarde aan de relevantie van onderzoek. Om die reden werken ruraal sociologen in Wageningen vaak nauw samen en wisselen zij kennis uit met direct betrokkenen, zoals boeren, bewoners en vertegenwoordigers van belangenorganisaties. Website: <http://www.rso.wur.nl/UK>
Weblog: <http://ruralsociologywageningen.wordpress.com/>.

Wetenschapswinkel Wageningen UR

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wetenschapswinkel Wageningen UR. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Voorwoord.....	vii
Samenvatting en conclusies.....	viii
Summary.....	x
Living together in the village: What to make of social cohesion?	x
Aanbevelingen.....	xi
1 Inleiding.....	1
2 De opdrachtgever	3
3 Een kort sociologisch intermezzo over sociale cohesie	5
4 Methoden van onderzoek en steekproef.....	7
4.1 De steekproef: selectie van dorpen.....	7
4.2 Interviews, vragenlijsten en dorpsgesprekken	8
4.3 Het actie programma: dorpsgesprekken.....	10
5 De onderzochte dorpen in cijfers	11
6 Ideeën over en betekenis van het lokale gemeenschapsgevoel.....	15
7 De aard en mate van het gemeenschapsgevoel in het leven van alledag	21
8 Nieuwe initiatieven ter versterking van het lokale gemeenschapsleven	25
9 Gewenste verbeteringen in het dorp en zorgen over de toekomst.....	29
Noten.....	32
Literatuur.....	33
Bijlagen	35

Gezicht op Lierderholthuis.

Voorwoord

Er is een lange periode verstreken tussen de eerste gesprekken die ondergetekenden voerden over dit project en de uiteindelijke afronding ervan in de vorm van dit verslag. Er waren perioden van stilstand, wegens een gebrek aan belangstelling onder studenten. Achteraf kan je zeggen dat het trage proces ook zijn voordelen met zich mee heeft gebracht: dit gaf ons ruimte om de aanpak meermaals te overdenken, te herzien en te verbeteren. Wij menen dat dit rapport in elk geval voldoet aan de oorspronkelijke verwachting waarmee we van start gingen: het achterhalen van de dagelijkse beleving van het gemeenschapsgevoel. Hoewel de gegevens waarover dit rapport verslag doet beperkt zijn tot twee dorpen, is de reikwijdte van de bevindingen volgens ons veel groter. Wij menen dat het in dit rapport gepresenteerde perspectief op sociale cohesie breder toegepast kan worden. Zo beschouwd zijn de resultaten een illustratie van een manier van kijken naar sociale cohesie die mogelijkheden en aanknopingspunten biedt voor allerlei partijen die zich bezig houden met de plattelandssamenleving: provincies, lokale overheden, bewoners-, vrouwen en jongerenorganisaties, kerken en maatschappelijk activeringswerk. Wij hopen daarom dat dit rapport nuttige en verfrissende inzichten zal bieden aan hen die zich inspinnen voor de plattelandsgemeenschap.

Dit rapport is tot stand gekomen met hulp van velen. Met name willen wij de leden van de begeleidingscommissie, in het bijzonder Gerard Straver van de Wetenschapswinkel Wageningen UR, studente Irna Hofman en onderzoeksassistent Adriaan Kauffmann en de bewoners van Lierderholthuis en Wesepe hartelijk danken voor hun medewerking.

Eddy Oude Wesselink (Katholiek Centrum Welzijnsbevordering Overijssel)
Don Weenink (Rurale Sociologie, Wageningen Universiteit)

Samenvatting en conclusies

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar het gemeenschapsgevoel in dorpen. Doel van het onderzoek was te achterhalen hoe dorpsbewoners betekenis en vorm geven aan het lokale gemeenschapsgevoel in hun alledaagse leven. Twee Overijsselse dorpen (Lierderholthuis en Wesepe) zijn intensief bestudeerd met behulp van interviews, enquêtes en dorpsgesprekken. De bevindingen van dit onderzoek reiken echter verder dan de twee onderzochte dorpen. Ten eerste levert de wijze waarop sociale cohesie in dit onderzoek is geanalyseerd (namelijk via symbolen, zie hieronder) inzichten op die ook van toepassing zijn op de vorming van gemeenschapsgevoelens in andere dorpen en stadswijken. Ten tweede doet de invloed van processen van vergrijzing en (dreigende) ontgroening op het lokale gemeenschapsgevoel zich ook elders op het platteland voelen.

In de onderzochte dorpen is sprake van een sterk lokaal gebonden gemeenschapsgevoel. Saamhorigheid is het kernwoord waarmee de bewoners de identiteit van hun dorpen beschrijven. Dit is een sociaal wenselijke beschrijving die helemaal past in het beeld van de traditionele plattelandsgemeenschap. De saamhorigheid mag als een plattelandscliché gelden maar is daarmee niet minder waar. Dit blijkt wel uit de in dit verslag gepresenteerde bevindingen en dan vooral de symbolen van sociale cohesie die we aantreffen. Deze symbolen zijn de tastbare resultaten van gezamenlijke activiteiten: opknappen van het schoolplein, verbouwen van de sportaccommodatie en de acties rond de defibrillators (zie hoofdstuk 7). Met name de defibrillator projecten in beide dorpen zijn een sprekend voorbeeld van dorpsbrede symbolen. Gezien de langere aanrijtijd voor de ambulance in de dorpen lopen mensen een groter risico bij acute hartproblemen, hetgeen Wesepe in het verleden heeft moeten betreuren door het overlijden van bewoners. De dorpsgemeenschap werd gemobiliseerd, er werden collectes gehouden, de defibrillators werden aangeschaft en geïnstalleerd op verschillende plekken in de dorpskern en het buitengebied. Vervolgens gingen vele dorpsbewoners op cursus om de apparaten te leren bedienen. Symbolen van sociale cohesie staan voor de energie die de dorpsbewoners samen weten te genereren en voor de ervaring deel uit te maken van een gemeenschap. Ze roepen positieve emoties op omdat ze herinneren aan de sfeer van verbondenheid en saamhorigheid die ontstaat wanneer mensen samen iets tot stand weten te brengen.

Het is van belang om in te zien dat deze symbolen niet slechts een eenmalige betekenis hebben. Het bijzondere schuilt er juist in dat ze gevoelens van verbondenheid bij herhaling op kunnen roepen. Dit opnieuw oproepen gebeurt wanneer symbolen – die dus staan voor de gemeenschap - ‘gevierd’ worden tijdens ‘rituelen’. Gebeurt dit niet, dan verliezen symbolen hun emotionele kracht. Zo’n ritueel vindt bijvoorbeeld plaats wanneer de leerlingen in groep acht op de dorpschool wordt geleerd om defibrillators te bedienen. Op zo’n moment leren de kinderen niet slechts een apparaat bedienen, maar worden hen twee symbolische lessen bijgebracht. Ten eerste dat je elkaar bijstaat in tijden van nood en ten tweede dat je in gezamenlijkheid iets moois voor elkaar kan krijgen. Op deze wijze wordt, via de symbolische kracht van de defibrillator, de dorpsgemeenschap, de verbondenheid, gevierd. De beschrijving van het gemeenschapsgevoel in termen van symbolen en rituelen is ontleend aan de 19^e eeuwse Franse socioloog Emile Durkheim. Hij was de eerste die inzag dat sociale cohesie opmerkelijke raakvlakken heeft met aspecten van religie. Durkheim zag symbolen van de gemeenschap als ‘sacrale objecten’ en onderkende de bindende kracht van de rituelen waarin deze objecten vereerd worden.

Echter, de symbolen worden niet door iedereen in even sterke mate herkend, zijn niet voor iedereen even ‘heilig’. Personen die symbolen van dorpscohesie herkennen voldoen vaker aan het volgende signalement: zij wonen langer in het dorp, zijn vaker vrouw, hoger opgeleid en maken deel uit van een netwerk van verschillende organisaties, verenigingen en clubs. Het is waarschijnlijk dat zij ook vaker actief betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van deze symbolen (dit geldt met name voor de defibrillator-projecten).

Een van de doelen van het onderzoek was om door een vergelijking te maken van twee dorpen die leken te verschillen met betrekking tot de sociale samenhang, na te gaan hoe sociale cohesie tot stand komt. Beide dorpen vertonen op het vlak van sociale cohesie echter grote overeenkomsten. Zo stemt de bevolking grotendeels in met stellingen over het belang van gewaardeerd te worden door dorpsbewoners, en om een rol van betekenis te spelen in de gemeenschap. De mening dat het een morele plicht is om je in te zetten voor het dorp wordt ook breed gedragen. Daarnaast weet een groot deel van de bevolking gezamenlijke initiatieven en

activiteiten te noemen waar men met plezier aan terugdenkt. Toch zijn er ook verschillen tussen de dorpen. Lierderholthuis is een (wat) meer naar buiten gericht dorp, Wesepe is (wat) meer op de eigen gemeenschap gericht. Dit verschil blijkt echter niet zozeer van invloed op de beleving van de sociale cohesie. Het lokale gemeenschapsgevoel in beide dorpen is traditioneel te noemen omdat het verankerd is in het verenigingsleven. Ook achter de activiteiten die dorpsbewoners met elkaar ondernemen in informeel verband blijken uiteindelijk de contacten die zijn opgedaan via het georganiseerde netwerk van bijvoorbeeld de kerk een belangrijke rol te spelen. Ondanks de traditionele verankering, zien we ook nieuwe elementen in het gemeenschapsleven. Zo trekt de Running Club Lierderholthuis niet-dorpsbewoners naar het dorp. Dergelijke 'vrijtijdsforensen' bieden een interessante mogelijkheid voor dorpen om een bredere basis te leggen voor lokale sociale cohesie.

Vrouwen weten dus vaker de dorpsbrede symbolen van sociale cohesie te benoemen en zij vormen de schakels tussen de verschillende netwerken in het dorp. Dit laatste heeft te maken met het feit dat het nog steeds voornamelijk vrouwen zijn die elkaar informeel ontmoeten op de centrale plekken in het dorp zoals bijvoorbeeld het schoolplein en de speeltuin. Het gaat hier vaak om activiteiten die weinig zichtbaar, maar wel cruciaal zijn voor het onderhoud van lokale sociale relaties. Terwijl vrouwen een dragende rol lijken te spelen in de dorpsgemeenschap voelen zij zich minder gewaardeerd door hun dorpsgenoten. Het zijn echter mannen die de inzet voor het dorp vaker als een 'morele dorpsplicht' zien. Het bestaan van een 'morele dorpsplicht' is mogelijk een typische eigenschap van de hechte, kleine en deels ook traditionele dorpsgemeenschappen zoals Wesepe en Lierderholthuis, omdat resultaten van studies door het Sociaal en Cultureel Planbureau (2008; 2007) er op wijzen dat het sociale leven op het platteland over het algemeen een minder verplicht karakter heeft gekregen.

Uit de vragenlijsten die onder de jongeren in Lierderholthuis zijn verspreid, blijkt dat zij vaak dezelfde antwoorden geven als hun volwassen dorpsgenoten. Zij hechten evenveel waarde en geloof aan het dorp als saamhorige gemeenschap. In beide dorpen worden jongeren via de jeugdsoos actief gesocialiseerd tot actieve dorpsbewoners en op grond van de interviews lijkt het erop dat het grootste deel van hen ook (met plezier) deelneemt aan dit proces. Interessant is de socialiserende rol die de oudere jongeren spelen: zij bereiden hun jongere dorpsgenoten voor op hun rol als betrokken dorpsbewoner.

Het onderzoek laat zien dat de oudere bewoners zich voor een deel terug trekken uit het sociale leven. Dit heeft deels te maken met lichamelijke beperkingen maar ook met een 'zelfgekozen' afzondering. Bij gesprekjes aan de deur konden we de opmerking optekenen: 'ik leef toch niet zo lang meer, ik laat het (het sociale leven in het dorp) maar aan me voorbijgaan'. Vooral in Wesepe, dat een relatief (in vergelijking met de landelijke cijfers voor het platteland) groter aandeel oudere bewoners telt, zijn het gebrekkige en dalende voorzieningenniveau en het daarmee gerelateerd gedwongen vertrek van ouderen uit het dorp, voor velen een reden tot zorg.

Tenslotte is het van belang te noemen dat veel dorpsbewoners de meest persoonlijke contacten – vrienden of anderen waarmee men het liefst een gezellige avond doorbrengt of persoonlijke kwesties mee bespreekt – vaker met mensen buiten het dorp onderhouden. Ook werken de meesten van hen buiten het dorp. Deze contacten buiten het dorp gaan echter heel goed samen met sterke lokale gemeenschapsgevoelens. Alleen de dorpsbewoners die aangeven dat hun vrienden vooral buiten het dorp wonen, blijken het lokale gemeenschapsgevoel duidelijk minder te delen. Deze 'solisten' hebben ook vaker een lagere opleiding en zijn vaker alleenstaand.

Summary

Living together in the village: What to make of social cohesion?

Based on research in two Dutch villages, this report aims to answer the question how feelings of community are experienced in daily life. Furthermore, its goal is to give insight in why people are involved in the social life of the community and how new forms of community life can be supported. The results are based on interviews, surveys and meetings with villagers. The main results are as follows. First, social cohesion is visible in symbols, which show the collective energy and the identity of the village as a united community. For example, in both villages, collective action to set up defibrillators in the village and surroundings, turned into symbols of social cohesion. Second, social cohesion is unevenly distributed among the villagers. Women more often recognize symbols of social cohesion and the longer people live in the villages, the higher educated and the more clubs or associations they are a member of, the more likely they recognize these symbols. Also, elderly people seem to withdraw from village life, and not just because of physical impairments. Third, while a majority of the villagers maintain their most important personal contacts with people who live outside the village and even though most of them work outside the village, this does not seem to affect community life negatively. Fourth, a very large part of the villagers subscribe to a 'moral obligation' to be active in the community life of the village. While young and older inhabitants do not differ in this respect, men are more convinced of this moral obligation than women. Finally, while women play an important, albeit often less visible role in connecting the various networks in the villages, they feel clearly less appreciated by their fellow villagers than men. This project was initiated by the Catholic Centre for Welfare Work Overijssel and funded by the Science Shop of Wageningen University.

Aanbevelingen

De vraag rijst in hoeverre er voor het maatschappelijk activeringswerk, de kerk en de lokale overheden eigenlijk nog wel iets te doen valt in deze dorpen. Is er wel eer te behalen aan deze schoolvoorbeelden van gemeenschapszin? Uiteraard wordt de saamhorigheid niet door elke dorpsbewoner in dezelfde mate gedeeld. Daar moeten we ook niet te snel een probleem van maken. Maar zijn er groepen te benoemen die minder betrokken zijn bij het gemeenschapsgevoel en die daar mogelijk wel baat bij zouden kunnen hebben? En welke mogelijkheden zijn er om de lokale sociale cohesie ook in de toekomst te laten bloeien? Het onderzoek levert de volgende aanbevelingen op, die een grotere reikwijdte hebben dan de twee onderzochte dorpen.

Het vragenlijstonderzoek laat zien dat een deel van de oudere bewoners zich terugtrekt uit het sociale leven. Hoewel we de opstelling van deze ouderen als een 'eigen keuze' kunnen beschouwen, lijkt het toch wenselijk om deze groep meer aandacht te geven en na te gaan of hier (verborgen) hulpvragen liggen. Gezien de vergrijzing zal mogelijke ondersteuning van zich afzonderende alleenstaande ouderen door het maatschappelijk activeringswerk en de kerk een belangrijker focus moeten worden. De kerk kan hier het voortouw nemen, gezien de belangrijke rol die de kerk speelt voor de oudere dorpsbewoners. Hieruit volgen twee aanbevelingen voor lokale overheden, maatschappelijk activeringswerk en de kerk:

1. *Onderzoek de verborgen hulpvragen van afgezonderde ouderen.*
2. *Combineer begeleiding en ondersteuning van ouderen met manieren om hen bij het dorp te betrekken.*

Een andere groep die op grond van dit onderzoek meer aandacht zou kunnen krijgen zijn de vrouwen die zich minder gewaardeerd voelen door hun dorpsgenoten. Het is wat te makkelijk om deze bevinding van het onderzoek af te doen als 'ach, da's typisch voor een bepaald slag vrouwen'. Uit de literatuur over mantelzorgers is bijvoorbeeld bekend dat vrouwen gebukt kunnen gaan onder de combinatie van zorgtaken voor (schoon)ouders, werk en het eigen gezin. Ook deze mantelzorgers voelen zich vaak minder gewaardeerd. We konden met dit onderzoek niet precies achterhalen welke activiteiten nu samenhangen met dit minder gewaardeerd voelen. Mogelijk heeft het gevoel minder gewaardeerd te worden te maken met de geringe mate van zichtbaarheid van de activiteiten die vrouwen verrichten. Zoals hierboven genoemd laat het onderzoek echter ook zien dat vrouwen een belangrijke samenbindende rol spelen in de dorpsgemeenschap. Het lijkt dus zinvol om bij de organisatie van activeringsactiviteiten die voor het hele dorp van belang zijn, er rekening mee te houden dat vrouwen een belangrijke rol spelen bij het leggen van informele verbindingen tussen dorpsnetwerken. De volgende twee aanbevelingen voor vrouwenorganisaties, dorpsraden of plaatselijk belang, maatschappelijk activeringswerk en kerk zijn hiervan afgeleid:

3. *Stimuleer vrouwen om een meer zichtbare rol te spelen door hen te betrekken in activeringsactiviteiten of bestuursactiviteiten die een bron van erkenning bieden.*
4. *Maak de waarde van de informele, alledaagse maar cruciale activiteiten van vrouwen voor de dorpsgemeenschap meer zichtbaar.*

De symbolen van sociale cohesie die we in beide dorpen aantreffen zijn merktekens van gemeenschapsgevoel die positieve gevoelens van verbondenheid oproepen. Activeringsactiviteiten zouden zich kunnen richten op het netwerk van mensen dat betrokken was bij de totstandkoming van eerdere symbolen omdat zij mogelijk opnieuw de collectieve energie van het dorp kunnen aanboren. Activiteiten die aansluiten bij bestaande symbolen kunnen bovendien gebruik maken van 1) de positieve gevoelens die deze symbolen oproepen; 2) de (vrijwel) dorpsbrede herkenning en 3) de sociale identiteit als dorpsbewoner die besloten ligt in deze symbolen. Ook zou het maatschappelijk activeringswerk initiatieven kunnen ondersteunen die de potentie hebben om uit te groeien tot symbolen. De opgave is dan om uit te zoeken waar de collectieve energie van het dorp verborgen zit. In dorpen waar de samenhang gering is, is een eerste uitdaging: hoe kan

de bevolking ondersteund worden in het creëren van symbolen die positieve gemeenschapsgevoelens oproepen? Daarnaast is nagaan welke symbolen hun kracht hebben verloren van belang om de dynamiek van de dorpsgemeenschap te leren kennen. Ook kan het verhelderend zijn om erachter te komen waarom het gemeenschapsgevoel zich niet meer richt op die specifieke activiteiten die passen bij teloor gegane symbolen. Tenslotte bieden symbolen van sociale cohesie aanleiding om zingevingskwesties aan de orde te stellen. De nieuw gevormde symbolen bieden mogelijkheden om de relatie tussen kerk en dorpsgemeenschap te vernieuwen. De kerk lijkt bij uitstek geschikt om, via de voor (bijna) iedere dorpsbewoner herkenbare symbolen, bewoners te wijzen op zingevingskwesties. De aanwezigheid (of juist afwezigheid) van symbolen van sociale cohesie biedt een aanleiding om kwesties aan de orde te stellen waar de kerk zich al eeuwen mee bezig heeft gehouden: de verbondenheid tussen mensen, de verhouding tussen individu en de gemeenschap, het voortbestaan van de gemeenschap versus de eindigheid van het individuele bestaan. Op deze wijze kunnen tastbare resultaten van gezamenlijke actie onderwerp worden van overdenking en kan de kerk bijdragen aan reflectie over de aspecten van het dorpsgemeenschap. Echter, ook voor verenigingen die zich richten op specifieke doelgroepen in het dorp (ouderen, jongeren, vrouwen, agrarisch ondernemers) zouden kunnen nagaan welke symbolen hun specifieke vereniging overstijgen; in hoeverre gedeelde symbolen de verschillende sociale netwerken die verbonden zijn met de verenigingen kunnen overbruggen. Wederom volgt hieruit een aanbeveling voor diverse verenigingen, dorpsorganisaties, kerk en maatschappelijk activeringswerk:

5. *Maak gebruik van de symbolen van sociale cohesie in het dorp, of, in dorpen met een minder sterk gemeenschapsgevoel: stimuleer de totstandkoming van symbolen van sociale cohesie en ga na welke symbolen aan betekenis hebben verloren en waarom dit zo is.*

Voor de toekomst van de sociale samenhang in het dorp is het ondersteunen van organisaties als de jeugdsoos of jongerenverenigingen van belang om twee redenen. Ten eerste blijkt uit dit onderzoek dat deze organisaties een belangrijke rol spelen in de socialisatie van de jeugd tot betrokken dorpsbewoners. Ten tweede is het voor veel jonge gezinnen een prettig vooruitzicht dat hun opgroeiende kinderen zich kunnen aansluiten bij een jeugdsoos of jongerenvereniging waarin kinderen en jongeren elkaar ontmoeten en een prettige vorm van sociale controle over elkaar uitoefenen. Vandaar de volgende aanbevelingen voor de jongerenorganisaties, de dorpsraden/plaatselijke belang, maatschappelijk activeringswerk, de kerk en lokale overheid samen:

6. *Benadruk het belang van jongerenverenigingen voor het dorp.*

7. *Stimuleer en ondersteun de jongerenverenigingen/jeugdsoos.*

Hoewel uit de enquêtes blijkt dat beide dorpen een zeer actieve bevolking hebben die gemiddeld van meer verenigingen lid zijn dan het landelijke plattelandsgemiddelde, kwam uit de open interviews en de dorpsgesprekken naar voren dat het vinden van bestuursleden vaak lastig is. Het oprichten van een omni-vereniging, waarin verschillende clubs, elk geleid door meer flexibel samengestelde werkgroepjes, onder één bestuur vallen is een manier om dit tekort aan bestuursleden te ondervangen. Bovendien is een omni-vereniging ook uit oogpunt van dorpsbrede sociale cohesie aan te bevelen: de omni-vereniging brengt de verschillende dorpsnetwerken die samenhangen met de diverse clubs en activiteiten bij elkaar. Hieruit volgt een aanbeveling, in de eerste plaats voor de verschillende verenigingen, de dorpsorganisaties maar ook voor de lokale overheid:

8. *Stimuleer en ondersteun de vorming van omni-verenigingen.*

Het ontwikkelen van een multifunctionele accommodatie brengt, net als de omni-vereniging, op dezelfde wijze verschillende dorpsnetwerken bij elkaar. In een multifunctionele accommodatie kunnen, zoals de naam al doet vermoeden, allerlei activiteiten en functies een plaats krijgen, van een geldautomaat, gymzaal, vergaderruimte tot horeca. Bovendien biedt een multifunctionele accommodatie een dorpsbrede ontmoetingsplaats. Uit dit onderzoek blijkt (zoals vaker is gebleken) het belang van informele, alledaagse ontmoetingen voor het onderhouden van de sociale samenhang, en meer specifiek de relaties die verbindingen tot stand brengen tussen specifieke dorpsnetwerken. In die zin zou een multifunctionele accommodatie dezelfde rol kunnen spelen als het schoolplein en de speeltuin. Tenslotte, de plannen voor en de daadwerkelijke totstandkoming

van een multifunctionele accommodatie hebben de potentie om uit te groeien tot een symbool van sociale cohesie. Een aanbeveling voor verenigingen, dorpsraden/plaatselijk belang maar ook voor de lokale overheid luidt daarom:

9. *Stimuleer en ondersteun de vorming van multifunctionele accommodaties.*

Tenslotte komt uit het onderzoek naar voren dat saamhorigheid ook een schaduwkant kan hebben; namelijk dat het kan leiden tot een blinde vlek voor mensen die zich stil houden (bijvoorbeeld de man die op zijn brommertje rondjes rijdt maar met niemand contact heeft). Terwijl een aanzienlijke minderheid in beide dorpen onderkent dat er mensen worden buitengesloten, geven bewoners tegelijkertijd aan dat de buitensluiting een eigen keuze is en is er sprake van 'wij' (die meedoen) en 'zij' (die niet mee willen doen) categorisering. De laatste aanbeveling is voor alle dorpsbewoners:

10. *Denk niet te snel in termen van 'wij' en 'zij' en bedenk dat mensen die 'niet mee willen doen' daar niet altijd voor hebben gekozen. Mogelijk kunnen ze niet voldoen aan de onuitgesproken regels die gelden in het dorp, neem hen dat niet kwalijk.*

1 Inleiding

De leefbaarheid van dorpsgemeenschappen en sociale cohesie op het platteland zijn thema's die in ruime mate aandacht hebben gekregen van sociaal-wetenschappelijke onderzoekers. Zo bracht het Sociaal en Cultureel Planbureau (hierna: SCP) in januari 2006 de veelomvattende studie *Thuis op het platteland* (onder redactie van Steenbekkers, Simon en Veldheer) uit, waarin de leefsituatie van plattelanders wordt vergeleken met die van stedelingen. Hierop volgde *Het beste van twee werelden* in 2007 (door Simon, Vermeij en Steenbekkers) en in 2008 verscheen *Overgebleven dorpsleven* (door Vermeij en Mollenhorst). Maar al in 1999 was de hoeveelheid onderzoek op dit terrein zo ruim dat bij het Verweij-Jonker Instituut een overzichtsstudie verscheen met de titel *Leefbaarheid op het platteland. Sociale en culturele ontwikkelingen* van de hand van Janssen en Lammerts. Zo zijn er in de loop van de jaren negentig verscheidene leefbaarheidseffectrapportages uitgevoerd waarin de kwaliteit van leefbaarheid in verschillende plaatsen en gebieden gemeten werd (o.a. Boomars en Hidding 1997; De Roo en Thissen 1997). Daarnaast hebben Bock, Derkzen en Joosse in 2004 de plaats van leefbaarheid in het reconstructiebeleid onderzocht evenals de specifieke betrokkenheid van vrouwen bij dit onderwerp.

Sociale cohesie wordt in onderzoek en beleid veelal gedefinieerd als het aantal en de aard van de onderlinge contacten. Tot op heden is er echter nog weinig onderzoek gedaan naar de alledaagse betekenis en beleving van sociale cohesie op het platteland. Uitzonderingen hierop zijn Vergunst en Bock (2005) die onderzochten vanuit welke drijfveren lokale belangenverenigingen zich inzetten voor hun gebied, en de hierboven genoemde studie van Simon, Vermeij en Steenbekkers (2007) *Het beste van twee werelden*. Dit project richt zich eveneens expliciet op de alledaagse beleving van sociale samenhang in dorpen, op het lokale gemeenschapsgevoel.

In overleg tussen het Katholiek Centrum Welzijnsbevordering Overijssel, de Wetenschapswinkel van Wageningen UR, de leerstoelgroep Rurale Sociologie en de organisaties die zijn vertegenwoordigd in de begeleidingscommissie zijn drie doelen geformuleerd voor dit project.

1. Inzicht verschaffen in de wijze waarop dorpsbewoners betekenis en vorm geven aan het lokale gemeenschapsgevoel in hun alledaagse leven en welke verwachtingen zij van de lokale gemeenschap hebben.
2. Op basis van 1 vaststellen hoe het mogelijk is om het gemeenschapsleven op het platteland in stand te houden en te versterken.
3. Op basis van 1 en 2 een proces van dynamische dialoog in gang zetten in de onderzochte dorpen: via dorpsgesprekken vaststellen welke rol maatschappelijk activeringswerk, kerk en overheid kunnen spelen in de versterking van het rurale gemeenschapsleven.

Het laatstgenoemde doel moet een voorbeeld kunnen zijn hoe, gestuurd door initiatieven vanuit de dorpsbewoners zelf, het gemeenschapsgevoel expliciet tot onderwerp van gesprek wordt. Op deze wijze kunnen handvatten worden geboden voor beleid en activiteiten van onder andere overheid, kerk en maatschappelijk activeringswerk die initiatieven van bewoners kunnen ondersteunen.

Wij verwachten dat het samenleven op het platteland een aantal kenmerken heeft die als wezenlijk en waardevol ervaren worden maar die mogelijk onder druk komen te staan door de veranderingen op het platteland: de positie van de landbouw verandert en wordt minder dominant, de bevolking vergrijsst, de mobiliteit is toegenomen, verschillende migratiepatronen voltrekken zich (jongeren trekken weg, stedelingen komen naar het platteland) en in sommige plattelandsgebieden is sprake van leegloop. Het is nadrukkelijk niet onze bedoeling om het verleden te romantiseren en veranderingen als verslechtingen te zien – ook vanuit het besef dat 'het gezamenlijke nieuwe wegen zoekt'. Een aantal aspecten van de veranderingen ervaren bewoners wellicht ook als positief (bijv. minder sociale controle en meer individuele bewegingsvrijheid), en als kans om nieuwe initiatieven te ontplooien.

Het project bestaat uit een onderzoekselement én een actie-element. Het onderzoek heeft de analyse van de betekenis van de gemeenschap als doel. Het actie-element omvat de actieve deelname van vertegenwoordigers van verschillende welzijnsorganisaties aan het project, om samen met bewoners te achterhalen en uit te proberen hoe in deze tijd actieve betrokkenheid van bewoners te stimuleren en te ondersteunen is. Onderzoek naar basis en betekenis van betrok-

kenheid en participatie in het dorp gaat zodoende samen met een actieve zoektocht naar nieuwe vormen van ondersteuning en activering.

Kennis van het lokale gemeenschapsgevoel en de beweegredenen om hieraan een bijdrage te leveren, zijn van belang voor het dagelijks werk van het KCWO en de andere organisaties die betrokken zijn bij dit project. Dit biedt immers handvatten om vrijwilligerswerk en vormen van informele onderlinge hulp beter te ondersteunen. De indeling van dit verslag is als volgt. Hoofdstuk 2 biedt informatie over de opdrachtgever van dit project. Hoofdstuk 3 geeft een nadere invulling van het begrip sociale cohesie en gemeenschapsgevoel op het platteland. Methodologische overwegingen, zoals de keuze voor onderzoekstechnieken en de criteria voor de selectie van de onderzoeksdorpen staan in hoofdstuk 4 beschreven. De resultaten van het onderzoek komen aan bod in hoofdstukken 5 tot en met 9. De bijlagen geven de resultaten van statistische analyses weer. Voor vragen of opmerkingen over dit verslag kunt u contact opnemen met Don Weenink, don.weenink@wur.nl.

2 De opdrachtgever

Het Katholiek Centrum voor Welzijnsbevordering Overijssel (KCWO) wil mensen stimuleren tot een actieve houding in de samenleving en ondersteunt initiatieven die gericht zijn op maatschappelijke participatie, het bevorderen van sociale cohesie en op het voorkomen van sociale uitsluiting en uitval. Het KCWO heeft als missie:

leden van de (katholieke) levensbeschouwelijke groepering zijn actief ten behoeve van welzijn van mensen in de samenleving. Zij doen dit gemotiveerd en met plezier. Zo nodig worden ze hierbij ondersteund en/of begeleid.

Vrijwilligerswerk levert van oudsher een grote bijdrage aan de opbouw van een samenleving waarin mensen naar elkaar om kijken. Vrijwilligerswerk staat ook op het platteland onder druk, dit heeft verschillende oorzaken. Toch heeft vrijwilligerswerk nog steeds betekenis. Om niet te vervallen in instrumenteel denken – vrijwilligers zijn nuttig want ze doen ... – dienen we meer te weten van beweegredenen. Vooral de beweegredenen die te maken hebben met samenhang en gemeenschapsvorming zijn van belang. Het KCWO wil weten welke aangrijpingspunten in vrijwilligerswerk en vrijwilligersorganisaties aanwezig zijn. Daarmee kunnen we vrijwilligerswerk beter ondersteunen en de toekomst van vrijwilligerswerk en van samenleven op het platteland verrijken. Het KCWO profileert zich hiermee op het snijvlak van maatschappelijk activeringswerk – levensbeschouwing – platteland.

De dorpskern van Wesepe.

3 Een kort sociologisch intermezzo over sociale cohesie

Het project richt zich op de alledaagse beleving van sociale samenhang in dorpen, op het lokale gemeenschapsgevoel. Deze vraag valt binnen het sociologische thema sociale cohesie. Het gaat daarbij om de mate van samenhang in een samenleving (cohesie = in hoeverre mensen aan elkaar gebonden, met elkaar verbonden zijn). In de meeste sociologische definitie van sociale cohesie komen twee kenmerken steeds terug:

- onderlinge steun door leden van de groep of gemeenschap
- onderlinge identificatie met elkaar; dit wil zeggen het gevoel dat mensen iets met elkaar delen (wij zijn dorpsbewoners; wij zijn sociologen etc).

Beide kenmerken – steun en identificatie – komen voort uit onderlinge afhankelijkheden; in je eentje speel je niets klaar. Zonder afhankelijkheden geen sociale samenhang. Sociologen houden zich meer dan een eeuw bezig met dit onderwerp en inmiddels is er veel bekend over de factoren die de sociale samenhang verhogen of verminderen. Ook is er veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van weinig of juist veel sociale cohesie. Valt daar eigenlijk nog wat aan toe te voegen? Het antwoord is ja. De Amerikaanse socioloog Randall Collins (2004) heeft erop gewezen dat er tot nu toe opmerkelijk weinig aandacht is geweest voor twee fundamentele aspecten van sociale cohesie. Dit is ten eerste de emotionele kant van sociale cohesie. Omdat sociale cohesie over gedeelde identiteit gaat zijn emoties van belang: we identificeren ons met anderen als we positieve emoties ervaren in het contact met anderen. Echter, de meeste studies naar sociale cohesie gaan over opvattingen en houdingen en niet over de emoties van mensen. Ten tweede wordt vaak vergeten dat sociale cohesie een actief proces is: gemeenschapsgevoel ontstaat als mensen herhaaldelijk bij elkaar komen om samen iets te ondernemen. Het meten van sociale cohesie door te vragen naar het aantal contacten dat mensen met elkaar hebben in een bepaalde buurt, geeft slechts een beperkte kijk op dat proces. In dit project proberen we meer aandacht te geven aan sociale cohesie als een proces dat voortkomt uit ontmoetingen die emoties oproepen. Daarnaast maken we ook gebruik van metingen van sociale cohesie als cognitieve/mentale voorstelling: de houdingen en waarden die dorpsbewoners hebben over het samenleven in het dorp en de dorpsgemeenschap.

Processen van globalisering en toenemende mobilisering hebben studies naar sociale binding een nieuwe impuls gegeven. Er wordt inmiddels veel onderzoek gedaan naar de betekenis die woon- of leefplaats nog heeft voor sociale cohesie. Waar dit in het navolgende relevant is, noemen wij de resultaten van SCP-onderzoek over dit onderwerp in de Nederlandse context. Met name de publicatie van Simon et al. (2007) zal in het onderstaande veelvuldig genoemd worden, omdat het naar de aard van de vraagstelling goed aansluit bij dit onderzoek. Simon et al. onderzochten de beleving van het platteland door groepsgesprekken te houden met plattelandsbewoners uit verschillende soorten rurale gebieden. Ook de vragen die in dit onderzoek worden gesteld gaan over de mate waarin sociale cohesie op het platteland nog lokaal gebonden, dat wil zeggen dorpsgebonden, is. Tegen deze korte sociologische achtergrond zijn de hoofdvragen geformuleerd, die terugkomen in de titels van de hoofdstukken 6 tot en met 8.

4 Methoden van onderzoek en steekproef

Wij wisten bij de aanvang van het onderzoek niet welke waarde en betekenissen dorpsbewoners zelf hechten aan de dorpsgemeenschap en wat zij verstaan onder sociale cohesie. Het voorliggende onderzoek is daarom voor een belangrijk deel verkennend van aard. Om die reden is gekozen voor een intensieve bestudering van twee dorpen. Een groter aantal dorpen zou, gegeven de beschikbare middelen, noodzakelijkerwijs afbreuk doen aan de intensiteit van de studie. Aan de andere kant biedt een studie van twee dorpen mogelijkheden ter vergelijking. De uiteindelijke resultaten zullen echter in concreto niet representatief kunnen zijn voor het Nederlandse of zelfs Overijsselse dorp. Toch is het de moeite waard om onderzoek te doen naar twee dorpen. Het doel van dit verkennende onderzoek is patronen rond sociale cohesie te ontdekken, we proberen te laten zien hoe sociale cohesie in het dagelijks leven vorm krijgt door symbolen. De precieze vorm van deze symbolen mag per dorp verschillen, de hier beschreven werking is breder toepasbaar. De analyse van de twee dorpen dient daarom ook ter illustratie van sociale patronen die elders ook geïdentificeerd kunnen worden.

We wilden niet op voorhand de definitie van sociaal gemeenschapsgevoel vaststellen maar ruimte bieden aan de betekenissen en waarden die er voor de dorpsbewoners en lokale organisaties toe doen. We hebben daarom gebruik gemaakt van open (kwalitatieve) interviews die inzicht bieden in de achtergrond en betekenis van meningen en houdingen. Om ook te voldoen aan de wetenschappelijke vereiste van betrouwbaarheid (het uitsluiten van toevalligheden) en representativiteit binnen een dorpsgemeenschap in het bijzonder, zijn de bevindingen van de open interviews op grotere schaal in kaart gebracht en gekwantificeerd aan de hand van een enquête onder bewoners. Combinaties van methoden van dataverzameling verhogen de betrouwbaarheid van de bevindingen maar geven ook een beter inzicht omdat we vanuit verschillende oogpunten naar de situatie kijken (triangulatie). Tenslotte hebben gebruik gemaakt van observaties, tijdens de dorpsgesprekken die we hebben georganiseerd in het kader van het actie-element.

4.1 De steekproef: selectie van dorpen

De keuze van de locaties bepaalden we aan de hand van kenmerken waarvan we dachten dat ze invloed hebben op de mate van sociale cohesie. Deze kenmerken probeerden we zoveel mogelijk constant te houden om een zinvolle vergelijking te kunnen maken tussen de twee dorpen. Dit zijn de volgende kenmerken:

- in elk dorp dient een basisschool aanwezig te zijn
- het aantal bewoners dient in elk dorp ongeveer tussen de 500 en 1.500 te liggen
- in elk dorp dient in elk geval één lokale organisatie te zijn (dorpsraad, kerk, vrouwenorganisatie, jongerenorganisatie)
- geen dorpen waar het gemeenschapsleven wordt gedomineerd door de kerk (de sociale cohesie van dorpen in de Veluwe kent waarschijnlijk een eigen dynamiek en problematiek, afwijkend van het algemene beeld)
- geen dorpen waarbij recentelijk sprake was/is van drastische en turbulente veranderingen van de lokale landbouweconomie
- geen dorpen waarbij recentelijk grote ophef is ontstaan over planologische of andere beleidsingrepen en waaruit collectieve actie is voortgevloeid (v.b. aanleg ringweg of aanwezigheid/sluiting van een asielzoekerscentrum)

Op grond van deze criteria is als eerste dorp Wesepe gekozen. De interviews gaven de indruk dat Wesepe een hechte dorpsgemeenschap kent met een zeer actief verenigingsleven. Het idee was om het vervolg van het onderzoek te richten op een dorp wat hiermee contrasteert. Het doel was een vergelijking te kunnen maken tussen een dorp met een hoge mate van samenhang – althans afgemeten aan de mensen die actief zijn in het verenigingsleven – en een dorp waarin minder samenhang is. Als tweede dorp werd Lierderholthuis gekozen, waarvan de indruk er op voorhand was dat de gemeenschap er minder hecht is en waar minder gemeenschappelijke activiteiten van de grond leken te komen. De interviewronde in Lierderholthuis bevestigden deze indruk echter slechts ten dele. Hoewel de kerk er problemen ervaart met het binden van bewoners, floreert ook in dit dorp het verenigingsleven.

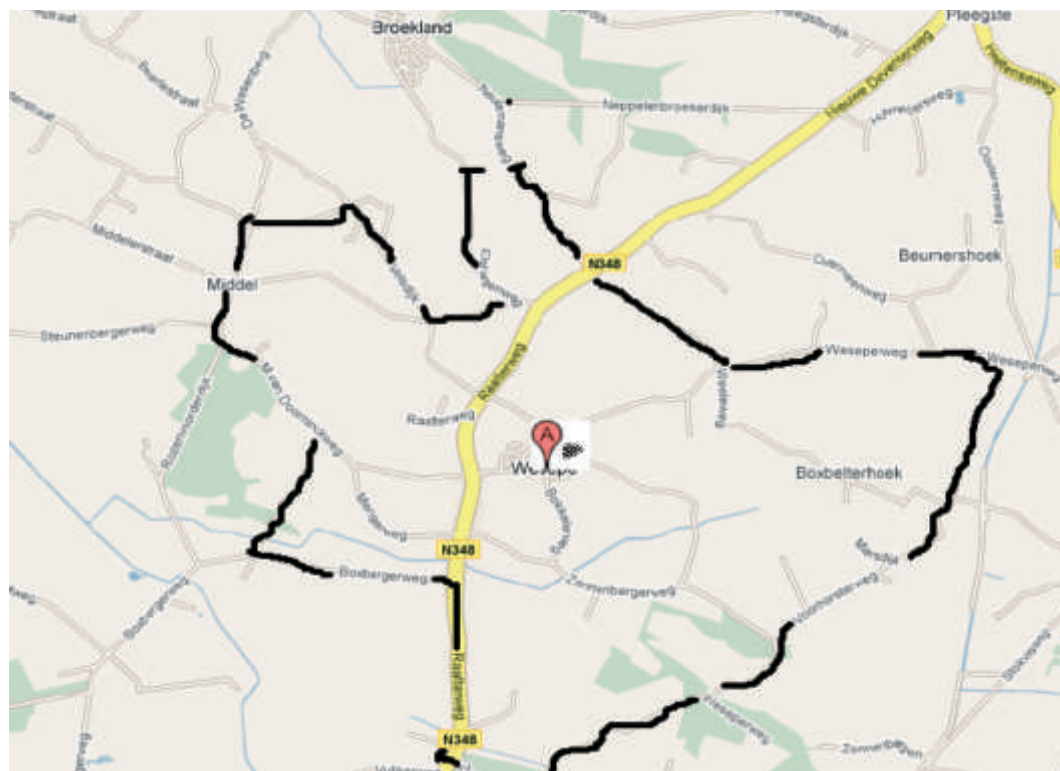
Lierderholthuis heeft ca. 450 inwoners, Wesepe ca. 1.500 inwoners. Hoewel beide dorpen zich bevinden in de minst verstedelijkte gebieden van Nederland (zie Figuur 4.1), geldt voor beide dat een middelgrote stad binnen 30 autominuten bereikbaar is (respectievelijk Zwolle en Deventer, bovendien ligt Lierderholthuis nabij de regionale kern Heino). Dit biedt ten eerste mogelijkheden voor werk en voorzieningen op redelijke afstand en ten tweede voor de vestiging van stedelijk 'import' in het dorp. Van de ca. 180 kleine kernen met tot 1.500 inwoners in Overijssel ligt rond 60% eveneens binnen een straal van 30 autominuten van een middelgrote stad. Overigens is de nabijheid van de stad niet alleen in Overijssel maar ook landelijk een belangrijke factor voor het sociale leven in dorpen.

4.2 Interviews, vragenlijsten en dorpsgesprekken

We hebben in totaal 20 open interviews met dorpsbewoners gehouden die actief zijn in het dorp: het zijn vertegenwoordigers van Plaatselijk Belang, vrouwenorganisaties, jongerenorganisaties, muziek- en toneelverenigingen, sportverenigingen en de kerk. De open interviews met Wesepenaren zijn gehouden door Irna Hofman, masterstudent aan Wageningen UR. Zij schreef op basis van deze interviews haar scriptie over het dorp Wesepe (Hofman 2008). De interviews in Lierderholthuis zijn afgenomen door een onderzoeksassistent en door de projectleider.

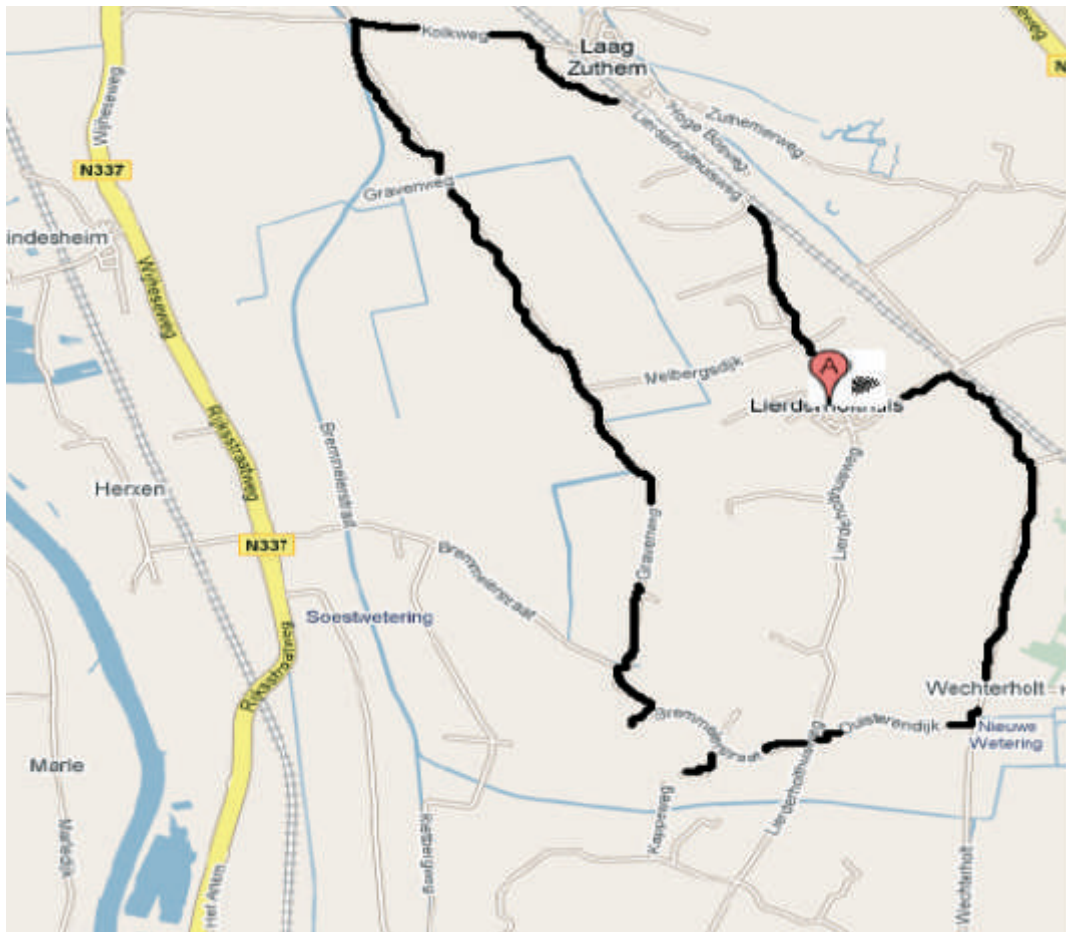
Als vorm voor het vragenlijstonderzoek is gekozen voor schriftelijke vragenlijsten, een internet versie bleek financieel niet haalbaar. Om de respons te verhogen is bij elke vragenlijst een formulier bijgevoegd dat kans gaf op een tegoedbon van 50 euro. De vragenlijsten zijn samengesteld op basis van de interviewrondes in beide dorpen en op grond van eerder onderzoek naar sociale cohesie. Vervolgens zijn de vragenlijsten tweemaal besproken in de begeleidingscommissie. Een ingekorte versie is tenslotte getest door een aantal bewoners van een dorp dat niet deelneemt aan dit onderzoek. Op grond van deze laatste test zijn een aantal verduidelijkingen doorgevoerd. De vragenlijsten zijn huis-aan-huis verspreid in de twee dorpen en het buitengebied, tot aan het verzorgingsgebied van het naburige dorp. In Figuren 4.2 en 4.3 is met een zwarte lijn het gebied gemarkeerd waarbinnen de vragenlijsten huis-aan-huis zijn verspreid.

Figuur 4.1 Kaart omgeving Wesepe.

Bron: Google maps

Figuur 4.2 Kaart omgeving Lierderholthuis.

Bron: Google maps

In beide dorpen is via de dorpskrant/parochieblad publiciteit gegeven aan het onderzoek, zowel vlak voor het moment van verspreiding als enige tijd daarna. Bewoners werd gevraagd om de vragenlijsten met een antwoordenvolp retour te zenden of zij konden de vragenlijsten later meegeven op het moment dat de vragenlijsten huis-aan-huis werden opgehaald. Het ophalen van de vragenlijsten bleek nuttige informatie op te leveren voor het onderzoek. De korte gesprekjes aan de deur gaven mensen gelegenheid enige zorgen of hun betrokkenheid bij het dorp te uiten. Daarnaast boden de gesprekjes inzicht in de motieven van mensen om niet deel te nemen aan het onderzoek (zie hieronder). In het geval dat er niemand thuis was, is een herinneringsbrief achtergelaten.

In totaal hebben we 503 vragenlijsten voor volwassenen (25 jaar en ouder) verspreid in de twee dorpen. Daarvan zijn er 251 teruggekomen, een respons van ca. vijftig procent. Hoewel de helft van de mensen dus niet gereageerd heeft, is dit geen slecht resultaat. Ten eerste is de respons op dergelijk vragenlijstenonderzoek landelijk gezien vaak nog een stuk lager. Ten tweede is het, ondanks inkortingen, nog steeds een tamelijk veeleisende lijst met vragen, gezien de gedetailleerdheid en de soort vragen (vrij veel open vragen, die meer tijd kosten dan gesloten vragen). Het aantal binnengekomen vragenlijsten biedt ruim voldoende basis voor statistische analyse. De respons verschilt enigszins tussen de twee dorpen: deze is 45% (85 retour) in Lierderholthuis en 53% (166 retour) in Wesepe. De wat lagere respons in Lierderholthuis is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat kort voor het uitzetten van de vragenlijsten het dorp deelnam aan Dorpsplanplus, waarbij inwoners ook werd gevraagd enquêtes over de leefbaarheid in te vullen. Naast de vragenlijsten voor volwassenen zijn in Lierderholthuis een twintigtal enquêtes verspreid onder jongeren met medewerking van de jeugdsoos. In Wesepe is dit niet gelukt.

Op grond van de gesprekjes aan de deur hebben we een beeld gekregen van de mensen die de vragenlijst niet hebben ingevuld. Deze groep bestaat ten eerste uit mensen die om toevallige redenen de vragenlijst niet invulden (in die periode geen tijd gehad; even geen zin etc): deze non-

respons beïnvloedt de resultaten niet; het gaat hier om vertekening waar geen patroon in zit. Ten tweede gaat het om ouderen die de vragenlijst niet invulden omdat het teveel werk was maar ook, tragisch, omdat ze vonden dat ze niet meer lang te leven hadden en zich dus niet meer zo betrokken voelden bij het dorp. De ondervetegenwoordiging van ouderen betekent dat het onderzoek in dat opzicht dus waarschijnlijk een vertekend beeld zal geven (systematische afwijking). Dit kan ondervangen worden door in de analyses rekening te houden met leeftijd.

4.3 Het actie programma: dorpsgesprekken

Met dit project wil de begeleidingscommissie twee resultaten boeken: inzicht verkrijgen en een proces in gang zetten. De bedoeling is dat in de dorpen waar het actieprogramma van start gaat, een dynamiek ontstaat tussen dorpsbewoners, gemeente en maatschappelijke organisaties zoals de kerk, maatschappelijk activeringswerk, ouderen-, jongeren- en vrouwenorganisaties. Dit proces start met dorpsgesprekken in beide dorpen over de betekenis van betrokkenheid en participatie en de stand van zaken in het betreffende dorp. De resultaten van deze gesprekken zijn bruikbaar voor het onderzoek omdat zij inzicht in bieden in de lokale context en betekenisverlening maar zijn ook een startpunt voor het overdenken van nieuwe vormen van ondersteuning en activering – daar waar mogelijk aansluitend bij al aanwezige nieuwe initiatieven. De dorpsgesprekken zijn door onderzoeksassistent Adriaan Kauffmann geobserveerd en zijn in dit verslag verwerkt.

5 De onderzochte dorpen in cijfers

Alvorens we in de volgende hoofdstukken ingaan op de hoofdvragen van het onderzoek, laten we eerst zien hoe de onderzochte dorpen demografisch en sociaal-economisch zijn opgebouwd, hoe de twee dorpen zich verhouden tot elkaar en, voor zover mogelijk, tot het Nederlandse platteland. Tabel 5.1 toont basisgegevens voor beide dorpen. De percentages zijn per dorp berekend. Een voorbeeld ter toelichting: het aandeel vrouwen in Lierderholthuis van 57% wil zeggen dat van alle mensen uit Lierderholthuis die de vragenlijst hebben teruggestuurd, er 57% vrouw is. De kolom met het kopje 'Sign. verschil' geeft aan of het verschil tussen beide dorpen 'echt' is ('statistisch significant') of op toeval berust. Als hier 'ja' staat hebben we te maken met een significant verschil.¹ De postcodegebieden Wesepe en Lierderholthuis behoren tot de zogeheten niet-stedelijke gebieden. In totaal beslaat het niet-stedelijke gebied 56% van het oppervlak van Nederland en herbergt het 18% van de inwoners (SCP 2006: 22).

Tabel 5.1 Demografische kenmerken.

	Lierderholthuis	Wesepe	Sign. verschil	NL Niet stedelijk
Is vrouw	57%	54%	Nee	
Gemiddelde leeftijd in jaren	51	55	Ja	
25-35 jaar	8%	8%	Nee	15%
36-45 jaar	25%	19%	Nee	}46% ^b
46-55 jaar	36%	25%	Nee	
56- 65 jaar	21%	16%	Nee	19% ^b
66- 75 jaar	1%	18%	Ja	12% ^b
Bewoners ouder dan 75	7%	12%	Nee	9% ^b
Heeft partner	89%	76%	Ja	
Heeft lagere opleiding	34%	39%	Nee	50% ^a
Heeft middelbare opleiding	42%	39%	Nee	30% ^a
Heeft hogere opleiding	25%	23%	Nee	25% ^c
Heeft kinderen onder de 12 jaar	12%	15%	Nee	
Heeft geen auto	4%	4%	Nee	10% ^b
Tweeverdiener (beide partners werken >32 uur)	20%	16%	Nee	
Aandeel mannen 25-65 jaar met baan >16 uur	87%	79%	Nee	
Aandeel vrouwen 25-65 jaar met baan >16 uur	63%	57%	Nee	53% ^d
Werkende mannen die buiten het dorp werken	65%	83%	Ja	
Werkende vrouwen die buiten het dorp werken	77%	80%	Nee	
Gelovig en behorend bij kerk	66%	60%	Nee	48% ^c
RK	48%	18%	Ja	
NH	14%	36%	Ja	
Bezoekt kerkdienst vaker dan 1x per maand	30%	30%	Nee	25% ^c

a) bron WBO 2002, bewerking SCP 2006; b) bron: CBS 2004, bewerking SCP 2006; c) bron: NOP 2007, bewerking SCP 2008; d) bron: EBB2003, bewerking SCP 2006.

Beide dorpen lijken naar demografische samenstelling op elkaar. Een uitzondering geldt de leeftijdsopbouw, want in Wesepe is de bevolking ouder. Het aandeel bewoners van boven de 65 is bijna viermaal zo hoog. Het bijna ontbreken van respondenten in de leeftijdscategorie 66-75 jaar in Lierderholthuis geeft waarschijnlijk een vertekend beeld omdat het werkelijke aandeel mensen in deze leeftijdscategorie hoger zal liggen. Het aandeel alleenstaanden is ten gevolge van de vergrijzing ook hoger in Wesepe (daar heeft 76% van de bewoners een partner; in Lierderholthuis

is dit 89%) Het aandeel mannelijke forenzen is lager in Lierderholthuis; dit komt omdat in de directe omgeving van dit dorp meer agrarische ondernemers actief zijn. De dorpen verschillen naar kerkelijke gezindte: waar in Lierderholthuis bijna de helft van de bewoners katholiek is, is dit bijna een vijfde in Wesepe. Nederlands Hervormden vinden we vooral in Wesepe, daar behoort meer dan een derde tot deze religie, terwijl dit 14% is in Lierderholthuis.² Deze verschillen hebben geen invloed op de kerkseheid: in beide dorpen geeft 30% aan vaker dan eenmaal per maand de kerk te bezoeken.

Vergeleken met de landelijke cijfers voor niet-stedelijke gebieden valt op dat het aandeel bewoners in de categorie 25-35 in beide dorpen lager ligt dan het landelijk gemiddelde. De categorie 36-55 jaar is in Lierderholthuis hoger dan landelijk terwijl in Wesepe de oudere leeftijdsgroepen, vanaf 65 jaar, duidelijk oververtegenwoordigd zijn. Het aandeel bewoners met een middelbaar opleidingsniveau ligt in beide onderzoeksdorpen hoger dan op landelijk niveau, terwijl het aandeel lager opgeleide bewoners er lager is. Het aandeel werkende vrouwen ligt hoger dan landelijk, vooral in Lierderholthuis. In beide dorpen is bovendien zowel de religiositeit (het aandeel gelovigen) en de kerkseheid (het bezoek aan de kerk) hoger dan het landelijk gemiddelde voor niet-stedelijke gebieden. De onderzoeksdorpen vallen binnen de categorie het 'gesloten platteland' (SCP 2008). Kenmerken van dit type platteland zijn: een lage adressendichtheid en weinig 'nieuwe' bewoners. Het is echter de vraag of Wesepe en Lierderholthuis zo gesloten zijn: de term 'gesloten' is gebaseerd op het feit dat dergelijke dorpen niet vaak worden bezocht door mensen die buiten het gebied wonen en dat de dorpsbewoners zelf niet vaak buiten het gebied treden. Wat de onderzoeksdorpen gemeen hebben met het overig gesloten platteland is een beperkt en kleinschalig voorzieningenniveau. In totaal woont 32% van alle plattelanders op het gesloten platteland (SCP 2008). We zullen hieronder de sociale bindingen van de dorpsbewoners met hun dorp in oenschouw nemen.

Tabel 5.2 Sociologische kenmerken die de binding met het dorp aangeven.

	Lierderholthuis	Wesepe	Significant verschil	NL Niet stedelijk/ weinig stedelijk
Heeft altijd in het dorp gewoond	31%	28%	Nee	9% ^a
Gemiddelde woontuur in dorp in jaren	29	32	Nee	
Familie woont vooral buiten dorp*	75%	61%	Ja	
Familie woont vooral in dorp*	0%	8%	Ja	
Vrienden wonen vooral buiten dorp*	41%	36%	Nee	
Vrienden wonen vooral in dorp*	6%	13%	Net niet	
Gezellige avond vooral met mensen buiten dorp*	25%	22%	Nee	
Gezellige avond vooral met mensen in dorp*	10%	19%	Net niet	
Persoonlijk gesprek vooral met mensen buiten dorp*	39%	30%	Nee	
Persoonlijk gesprek vooral met mensen in dorp*	8%	10%	Nee	
Lid vereniging, club of organisatie buiten dorp*	43%	37%	Nee	}59% ^b
Lid vereniging, club of organisatie in dorp*	61%	72%	Ja	
Lidm. ver. etc buiten dorp per bewoner/lid v.e. verenig.	0,8/2,2	0,6/1,7	Nee	}1 ^b
Lidm. ver. etc in dorp per bewoner/per lid v.e. verenig.	1,1/2,1	1,8/2,6	Ja	
Vrije tijd vooral buiten dorp, ongeorganiseerd*	25%	21%	Nee	
Vrije tijd vooral in dorp, ongeorganiseerd*	30%	28%	Nee	
Zorgverleners vooral buiten dorp*	18%	11%	Nee	}13% ^b
Zorgverleners vooral in dorp*	17%	30%	Ja	

* de derde antwoordmogelijkheid was: zowel binnen als buiten het dorp a) bron: NOP 2007, bewerking SCP 2008; b) bron CBS POLS 2003.

Ook wat betreft bindingen met het dorp zijn er weinig verschillen tussen de dorpen. In beide dorpen heeft een opmerkelijk groot aandeel, bijna een derde, altijd in het dorp gewoond. De cijfers laten verder zien dat belangrijke intieme contacten vooral buiten het dorp te vinden zijn: familie, vrienden, en mensen met wie persoonlijke gesprekken worden gevoerd. Dit geldt voor beide dorpen. Wesepe en Lierderholthuis verschillen wel wat betreft de familieleden die woonachtig zijn in het dorp: van 8% van de Wesepe-naren leeft de familie vooral in het dorp, dit is nul in Lierderholthuis. Op de vraag met wie een gezellig avondje het liefst wordt doorgebracht, noemen bewoners van Lierderholthuis vaker iemand van buiten het dorp dan een medebewoner. Bewoners van Wesepe hebben op dit punt geen duidelijke voorkeur.

Georganiseerde vrijetijds activiteiten spelen zich echter vaker af in dan buiten het dorp. In Lierderholthuis is 61% lid van vereniging of club in het dorp, in Wesepe is dit hoger: 72%. De gemiddelde bewoner van Lierderholthuis is van 1,1 vereniging e.d. lid. In Wesepe is dit zelfs 1,8. Als we alleen de bewoners meetellen die lid zijn van een vereniging, club of instelling blijkt dat deze vaak van meerdere verenigingen lid zijn: 2,1 lidmaatschappen in Lierderholthuis en 2,6 in Wesepe. Ook informele vrijetijdsbesteding, niet in georganiseerd verband vindt in beide dorpen vaker plaats in het dorp dan erbuiten. Het aandeel mensen dat lid is van een vereniging in het dorp ligt duidelijk hoger dan het landelijk plattelandsgemiddelde van 59% dat toch ook niet gering is. En terwijl landelijk gezien het gemiddelde lid van een vereniging of club etc. slechts lid is van één zo'n organisatie, is dit in Lierderholthuis twee en in Wesepe zelfs 2,6. Tijdens de dorpsgesprekken is de rol van de verenigingen in beide dorpen onderwerp van discussie geweest. Op de stelling 'Dit is een traditioneel dorp dat bij elkaar wordt gehouden door de verenigingen' kwam in Lierderholthuis de volgende reactie:

Wederom een levendige discussie. Niemand lijkt zich in te houden, er is geen voorzichtigheid waar te nemen. Tafel 1 is van mening dat verenigingen traditioneel al een belangrijke rol spelen in het dorp. Jongeren zeggen vooral moeite te hebben met het gebrek aan vernieuwing van verenigingen. Ze hebben minder leden en doen minder activiteiten. Dat is geen basis voor vernieuwing. Tafel 3 snapt het woord traditioneel niet in deze context. Een man zegt dat het een aanslag zou zijn als de verenigingen wegvallen. Vernieuwing is voor hem een belangrijk thema. Een ander zegt dat de verdunning van gezinnen zorgt voor minder leden. Er wonen gewoonweg minder mensen in evenveel huishoudens. Een man stelt dat kerk en verenigingen afhankelijk zijn van elkaar.

In Wesepe was de reactie op deze stelling:

De stelling wordt herkend, maar wordt ook als een erg simpele stelling ervaren. "Het is wel meer dan alleen verenigingen" en "ja, ja, verenigingen, (maar) het klopt wel". Tafel 3 is het eens over het gegeven dat verenigingen het cement zijn van de samenleving en zorgen voor leefbaarheid. Leefbaarheid is volgens de deelnemers overigens een breder begrip wat ook niet-verenigings activiteiten behelst. De survivaltocht en paasvuur zijn daar voorbeelden van. Tafel 1 wil graag deze andere activiteiten voor het voetlicht brengen. Er wordt instemmend geknikt met betrekking tot de uitspraak dat verenigingen de basis vormen voor veel niet-verenigings-activiteiten.

De zorg om het instandhouden van het verenigingsleven die naar voren kwam in het dorpsgesprek in Lierderholthuis sprak ook uit de open interviews in beide dorpen. Vooral het vervullen van bestuursfuncties blijkt soms moeilijk. Een oplossing die door actieve bewoners van beide dorpen wordt geopperd is het creëren van een omnivereniging. Een omnivereniging biedt een paraplu voor verschillende verenigingen onder één bestuur, waardoor het beroep op bestuursleden in het dorp wordt verminderd. Desalniettemin blijkt uit bovenstaande cijfers dat beide dorpen een zeer actief verenigingsleven kennen en dat dit ook als kenmerk van de dorpsidentiteit wordt gezien, zo blijkt uit de open vragen in de vragenlijst. Bijvoorbeeld: 'Wesepe: dat zijn de verenigingen' of: 'Het verenigingsleven, waar een klein dorp groot in kan zijn'. Ook uit het onderzoek van Simon et al. (SCP 2007: 95) bleek het nog steeds 'springlevende' verenigingsleven en het belang van verenigingen voor het sociale leven in dorpen.

In de vragenlijsten is ook gevraagd naar zorgverlening en voor wie men zorgt en waar. Zorgverlening voor anderen vindt in Lierderholthuis even vaak plaats in het dorp als daarbuiten.

In beide dorpen verleent een groter aandeel van de dorpsbewoners zorg in vergelijking met het landelijk gemiddelde.

In Wesepe wordt zorg vaker in het dorp verleend. Heeft dit verschil te maken met het grotere aandeel ouderen in Wesepe die mogelijk zorg behoeven? Uit een nadere analyse blijkt dat deze zorg vooral bestaat uit zorg voor kleine kinderen (vaak kleinkinderen) en ouderen. Tabel 5.3 laat zien hoeveel zorg wordt verleend, voor wie en waar. De tabel telt zorgactiviteiten, niet de aantallen mensen (iemand die zorg verleent aan een bejaarde buur en ook kleinkinderen, telt in tabel 5.3 tweemaal mee). In de tabel is alleen de zorg voor ouderen en kinderen opgenomen, zowel mantelzorg als andere vormen van zorg, zoals door de kerk georganiseerde activiteiten.

Tabel 5.3 Zorgverlening in en buiten het dorp.

	Lierderholthuis	Wesepe
Zorg voor kinderen in het dorp	6	29
Zorg voor kinderen buiten het dorp	6	12
<i>Totaal zorg voor kinderen</i>	<i>12</i>	<i>41</i>
Zorg voor ouderen in het dorp	5	13
Zorg voor ouderen buiten het dorp	7	5
<i>Totaal zorg voor ouderen</i>	<i>12</i>	<i>18</i>

In Wesepe bestaat het grootste deel van de zorg uit zorg voor kinderen in het dorp en wordt er relatief minder voor ouderen gezorgd. Het zijn daar juist de ouderen die zorgtaken op zich nemen, met name grootouders die op hun kleinkinderen passen (zie tabel 5.2: Wesepenaren hebben meer familie in het dorp wonen).

Conclusie hoofdstuk 5

De belangrijke persoonlijke contacten van bewoners zijn vaker buiten dan in de dorpen te vinden. Bovendien heeft verreweg het grootste deel van de werkenden een baan buiten het dorp. Dit blijkt goed samen te gaan met het onderhouden van sterke lokale bindingen in beide dorpen. Ten eerste spelen zowel georganiseerde als niet in organisatieverband ontplooide vrijetijdsactiviteiten zich vaker in de dorpen af dan erbuiten en blijken de bevraagde bewoners, in vergelijking met de gemiddelde Nederlandse plattelandsbewoner, vaker lid te zijn van verenigingen, instellingen, clubs en dergelijke en zijn zij ook gemiddeld van meer organisaties lid. Ten tweede worden in het dorp bijna evenveel zorgactiviteiten ontplooid dan erbuiten (Lierderholthuis) of zelfs beduidend meer (Wesepe). Opvallend is het aandeel bewoners dat in het dorp geboren is, dit ligt veel hoger dan landelijk. Tenslotte biedt de kerk in beide dorpen een lokale binding. In de volgende hoofdstukken zullen we een preciezer beeld schetsen van het lokale gemeenschapsgevoel en door wie dit wordt gedragen. De eerste conclusie die we al wel kunnen trekken is dat intensieve contacten en activiteiten buiten het dorp goed samengaan met sterke lokale bindingen. Mogelijk is het zelfs zo dat het verenigingsleven een belangrijker rol gaat spelen naarmate de dorpsbewoners voor werk, opleiding en voorzieningen meer zijn aangewezen op centra buiten het dorp. De kans dat men elkaar toevallig tegenkomt in het dorp wordt dan kleiner, waardoor de behoefte aan georganiseerde activiteiten toeneemt (vergelijk SCP 2007: 104).

6 Ideeën over en betekenis van het lokale gemeenschapsgevoel

We hebben de bewoners de vraag voorgelegd: 'Wat is in uw ogen kenmerkend voor het dorp?'. We willen zo een antwoord krijgen of, en zo ja, hoe, de respondenten het lokale gemeenschapsgevoel verwoorden. Verreweg de meeste beschrijvingen van het dorp verwijzen naar de positieve aspecten van het samenleven in het dorp. Dit geldt voor zowel de jongeren als de volwassenen. Dit kenmerk wordt 156 maal genoemd in de volwassenenenquêtes. Enige voorbeelden:

'klein dorp, iedereen kent elkaar, actief verenigingsleven'
'saamhorigheid, bloeiend verenigingsleven, men zou zich wel willen geven voor dit dorp'
'we kennen elkaar'
'waar een klein dorp groot in kan zijn; samen er iets van maken'
'gezellig dorp, hechte gemeenschap'
'iedereen kan zichzelf zijn; je kan erbij horen als je wilt'
'rust, ruimte; gemoedelijkheid, de mensen kennen hier elkaar en leven met elkaar'
'gezellig, knus, sociaal'
'saamhorigheid, actief verenigingsleven; roddelen'
'saamhorigheid, betrokkenheid; rijk verenigingsleven'
'genoeglijk en sociaal'
'klein; veilig en vriendelijk'

Kernwoorden die de betekenis van het lokale gemeenschapsgevoel onthullen zijn: 'saamhorigheid' (het meest genoemd), 'gezellig', 'vriendelijke mensen', 'betrokkenheid' en 'actief verenigingsleven'. Het dorp wordt dus vooral geassocieerd met saamhorigheidsgevoel. Dit kwam ook tot uiting tijdens het dorpsgesprek in Wesepe:

Tafel 3 is duidelijk over wat Wesepe is en betekent voor hen, namelijk: saamhorigheid, saamhorigheid, saamhorigheid, tevredenheid en samenleven, samen dingen doen en werken [...] Deelnemers blijven beschrijvingen geven, welke over het algemeen verband houden met saamhorigheid.

In de vragenlijsten worden veel minder vaak genoemd de kenmerken 'rust' (33 keer); de natuurlijke of gebouwde omgeving (41 keer) of de 'veiligheid' (10 keer). Beide dorpen wijken in dit opzicht af van het landelijke beeld. Gevraagd naar de positieve aspecten van het leven op het platteland, vonden Simon et al. (SCP 2007: 52) dat vooral het landschap genoemd wordt als belangrijk positief aspect. Wellicht heeft dit verschil te maken met het feit dat wij vroegen naar het leven in het dorp, terwijl Simon et al. vroegen naar het leven op het platteland. Uit dit SCP-onderzoek komt wel naar voren dat de mensen die het platteland beschrijven in sociaal-culturele termen, eveneens saamhorigheid en betrokkenheid benadrukken. In elk geval zien de bewoners van Wesepe en Lierderholthuis hun dorp vooral in de bekende voorstelling van het platteland waarin mensen voor elkaar klaar staan en samen een gemeenschap vormen. Dit beeld wordt ook wel de 'rurale idylle' genoemd. Respondenten uit Wesepe beschrijven hun dorp vaker in termen van saamhorigheid (57% in Lierderholthuis tegen 66% in Wesepe). Dat het saamhorigheidsgevoel echter ook als nadeel kan worden opgevat komt naar voren bij de antwoorden op de open vraag: 'Kunt u aangeven wat u NIET goed bevalt aan het leven in het dorp?'. Daar wordt 'een teveel aan sociale controle' door 26 bewoners genoemd, waarbij Wesepenaren hier minder last van hebben (8%) dan bewoners van Lierderholthuis (16%). Dit wordt bijvoorbeeld als volgt verwoord:

'klein, op het oog open dorp maar als bewoner van buiten merk je al snel dat je 'anders' zijn niet welkom is, er is een (onbewust) buitensluiten'
'roddels, sociale controle, hiërarchie'
'bemoeizucht, vooroordelen van mensen, kortzichtigheid'
'het gevoel dat je er niet bij hoort, omdat je niet voldoet aan de ongeschreven code'

Deze categorie van nadelen van het dorpsleven wordt echter minder vaak genoemd dan het gebrek aan voorzieningen (81 keer genoemd) en de gebouwde omgeving, waaronder ook het verkeer (34 keer genoemd). Wat deze negatieve punten betreft, komen beide onderzoekdorpen overeen met wat plattelanders landelijk zien als minder prettige aspecten van het leven op het platteland. In hoofdstuk 9 zullen wij nader ingaan op deze punten.

Wat bepaalt nu of een respondent vindt dat saamhorigheid kenmerkend is voor het dorp? En hoe komt het dat beide dorpen hierin verschillen? Uit een nadere analyse (tabel A.1 in de bijlage) blijkt dat vrouwen eerder geneigd zijn om de saamhorigheid in het dorp te benadrukken. Ook blijkt dat hoe vaker bewoners deelnemen aan activiteiten van verenigingen en clubs in het dorp, hoe meer ze geneigd zijn om het dorp te kenschetsen in termen van saamhorigheid. Opmerkelijk is dat Wesepepenaren beduidend vaker hun dorp beschrijven in saamhorigheidstermen. Dit verschil blijft, ook als we rekening houden met of de respondent geboren is in het dorp; woonduur; geslacht; leeftijd; opleidingsniveau; kinderen onder de 12; aantal lidmaatschappen van verenigingen en clubs in het dorp; lidmaatschap van geloofsgemeenschap; frequentie van kerkbezoek en familie- en vriendschapsbindingen in en buiten het dorp.

De betekenis van het lokale gemeenschapsgevoel kan ook geanalyseerd worden aan de hand van stellingen die aan de dorpsbewoners zijn voorgelegd. In tabel 6.1 staan deze stellingen genoemd en wordt aangegeven in hoeverre de bewoners van Lierderholthuis en Wesepe het hiermee eens zijn. De antwoorden geheel mee eens – mee eens – beetje mee eens zijn samengevoegd.

Tabel 6.1 Aandeel bewoners dat het eens is met stellingen.

	Lierderholthuis	Wesepe	Significant verschil
Ik vind het belangrijk om iets voor mijn dorpsgenoten te betekenen	73%	87%	Ja
Ik vind dat dorpsbewoners zich moeten inzetten voor het dorp	82%	86%	Nee
Ik vind het belangrijk dat de kinderen leren dat ze zich moeten inzetten voor het dorp	90%	90%	Nee
Ik voel me gewaardeerd door mijn dorpsgenoten	74%	81%	Nee
Ik vind dat de kerk bijdraagt aan de saamhorigheid in het dorp	77%	70%	Nee
Ik vind dat de gemeente bijdraagt aan de saamhorigheid in het dorp	49%	58%	Nee
Ik vind het fijn om hier te wonen maar hoeft niet zo nodig contact	31%	28%	Nee
Ik vind dat de mensen in het dorp teveel op elkaar letten	40%	47%	Nee
Sommige mensen in het dorp worden buitengesloten	21%	33%	Nee

De toch wel massale instemming met de stellingen 'Ik vind het belangrijk om iets voor mijn dorpsgenoten te beteken' en 'Ik voel me gewaardeerd door mijn dorpsgenoten' geven aan dat een zeer groot deel van de bewoners de sociale binding met het dorp belangrijk vindt. Zo wil driekwart tot bijna 90 procent van de bewoners in Lierderholthuis respectievelijk Wesepe graag iets betekenen voor de gemeenschap. Nadere analyse wijst uit dat dit verschil in de wens om iets voor het dorp te betekenen terug te voeren is op het feit dat bewoners van Wesepe vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen en organisaties in het dorp. Het gevoel dat men ook daadwerkelijk gewaardeerd wordt in het dorp wordt gedeeld door 74 respectievelijk 81% van de bewoners in Lierderholthuis en Wesepe. Daarnaast laat de algemene instemming met de antwoorden op de stellingen 'Ik vind dat dorpsbewoners zich moeten inzetten voor het dorp' en 'Ik vind het belangrijk

dat de kinderen leren dat ze zich moeten inzetten voor het dorp' zien dat een zeer groot deel van mening is dat bewoners zelfs de plicht hebben om actief te zijn in de gemeenschap. De enquêtes onder de jongeren in Lierderholthuis lieten vrijwel hetzelfde beeld zien. Ook hier blijkt dat algemene beelden over hoe mensen op het platteland met elkaar om behoren te gaan terugkomen in de antwoorden van dorpsbewoners.

Een aanzienlijk deel van de dorpsbewoners stemt in met de bekende schaduwzijden van een sterke mate van dorpsbinding: een teveel aan sociale controle en het uitsluiten van mensen. Veertig procent van de inwoners in Lierderholthuis en bijna de helft van de inwoners van Wesepe vindt dat de dorpsbewoners teveel op elkaar letten. Een vijfde van de inwoners van Lierderholthuis en een derde van de Wesepe'ners stemt in met de stelling dat sommige mensen worden uitgesloten. Deze aspecten van het dorpsleven zijn niet typisch voor de onderzochte dorpen; ook SCP-onderzoek (2007: hoofdstuk 7 en 8) doet gewag van sociale controle die als beklemmend wordt ervaren en van 'wij' versus 'zij' indelingen in dorpen. Tijdens het dorpsgesprek in Wesepe wekten de resultaten over uitsluiting veel belangstelling van bewoners:

Buitensluitings-gevoelens van bepaalde groepen blijken een gevoelig onderwerp waarvan de schuldvraag niet graag bij de oorspronkelijke bewoners wordt gelegd. Er wordt actief burgerschap gevraagd. Ze, ons, zij en wij werden gebruikt om de splitsing tussen de groepen te beschrijven. Sociale controle is een minder gevoelig onderwerp.

En als reactie op de stelling 'Als je geen lid bent van een vereniging, deel je niet in het gemeenschapsgevoel' bleek tijdens hetzelfde dorpsgesprek:

Iedereen lijkt het eens over de voorwaarde om erbij te horen: je klaagt niet over het er niet bij horen, je moet je best doen en je moet je willen geven, je moet een positieve en actieve attitude hebben jegens de gangbare activiteiten in het dorp (elkaar gedag zeggen, visites ontvangen, op visite gaan, verenigingen e.d.). De deelnemers benadrukken ook dat er legio mogelijkheden zijn om te participeren. Wederom, het ligt niet aan 'ons', is de heersende gedachte.

Een dergelijke visie sprak ook uit de open interviews: wie mee wil doen, die kan dat. Het ligt aan de mensen zelf, 'ze' moeten hun best doen, 'ze' moeten zich openstellen voor het dorp. Ook op dit punt wijken de dorpen niet af van de respondenten in het SCP-onderzoek van Simon et al. (2007). Een aanvullende vraag is of de mate waarin bewoners verbonden zijn met het dorp van invloed is op of zij bovengenoemde stellingen onderschrijven (zie tabel A.2 in de bijlage). Daarbij nemen we de stellingen: 'Ik vind het belangrijk om iets voor mijn dorpsgenoten te betekenen'; 'Ik vind dat dorpsbewoners zich moeten inzetten voor het dorp'; 'Ik vind het belangrijk dat de kinderen leren dat ze zich moeten inzetten voor het dorp' en 'Ik voel me gewaardeerd door mijn dorpsgenoten' samen. De antwoorden op deze stellingen blijken sterk met elkaar samen te hangen. Uit deze stellingen spreekt zoals gezegd een morele verplichting om zich in te zetten voor de dorpsgemeenschap.³

Uit de analyses blijkt dat bepaalde bindingen met het dorp ertoe leiden dat mensen eerder instemmen met deze 'morele dorpsplicht'. Naarmate bewoners langer wonen in het dorp, naarmate zij vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen, clubs en andere organisaties in het dorp en naarmate zij vaker kerkdiensten bijwonen, zijn zij meer geneigd in te stemmen met deze stellingen. Afgezien van deze lokale bindingen spelen ook andere kenmerken een rol. Zo blijken mannen het vaker eens te zijn met de 'morele dorpsplicht'. Dit komt overeen met sociaal-psychologisch onderzoek waaruit blijkt dat mannen meer waarde hechten aan regels dan vrouwen. Overigens geldt hetzelfde voor kerkgangers: ook zij hechten gemiddeld meer aan regels.

Voorts blijkt dat bewoners met kleine kinderen eerder instemmen met deze stellingen. Wellicht delen zij het idee van de verplichting om bij te dragen aan de dorpsgemeenschap met het oog op de toekomst van hun kinderen. Een inwoner van Wesepe: 'wij proberen onze kinderen wel zodanig op te voeden dat het verenigingsleven in het leven hoort'. Uit de interviews kwam naar voren dat beide dorpen een soort socialisatietraject kennen waarbij kinderen het verenigingsleven wordt bijgebracht. In Lierderholthuis worden alle kinderen van de bovenbouw van de basisschool uitgenodigd voor de jeugdsoos, en vrijwel alle tieners tot een jaar of 15 blijven hier lid van. Een aantal van hen verricht vervolgens bestuurswerk in de jeugdsoos. In Wesepe is er ook een jeugdsoos, en rond hun 15e sluiten de tieners zich aan bij Jong Wesepe en daarna voltooien de Wesepe'ners hun Weseper identiteit met een lidmaatschap van Labor, een plattelandsvvereniging

die activiteiten ontplooit voor het hele gezin. Tenslotte, wanneer dorpsbewoners aangeven dat hun vrienden vooral buiten het dorp wonen, blijken zij minder geneigd om in te stemmen met de stellingen waaruit een morele dorpsplicht spreekt.

Op dezelfde wijze zijn de antwoorden op de stelling 'Ik vind dat de kerk bijdraagt aan de saamhorigheid in het dorp' geanalyseerd. Bewoners die zich verbonden voelen met een kerk (dit verschilt niet voor katholieken en hervormden), die regelmatig kerkdiensten bijwonen en die ouder zijn dan 65 stemmen eerder in met deze stelling. Deze dorpsbewoners geven aan dat zij hun niet kerkgerelateerde vrije tijd vaker met niet-dorpsbewoners doorbrengen, terwijl hun vrije tijd in het dorp kerkgerelateerd is. Hoewel de kerk in beide dorpen vooral oudere bezoekers trekt, biedt de kerk een centraal ontmoetingspunt. De samenbindende rol die de kerk speelt, heeft tegenwoordig minder te maken met de gebedsdienst, zo kwam ook tijdens de dorpsgesprekken aan de orde. Er zijn er veel aan de kerk gerelateerde activiteiten, maar deze hoeven niet samen te vallen met een 'ouderwetse' kerkdienst.

Bewoners die minder gericht zijn op de sociale gemeenschap van het dorp konden dit aangeven bij de stelling 'Ik vind het fijn om hier te wonen maar hoeft niet zo nodig contact'. Bewoners die niet gelovig zijn, hun vrienden voornamelijk buiten het dorp hebben wonen en die van minder verenigingen lid zijn en ook minder deelnemen aan georganiseerde activiteiten stemmen eerder in met deze stelling. Opmerkelijk is dat naarmate bewoners ouder zijn, zij ook eerder geneigd zijn in te stemmen met deze stelling. We kunnen op dit punt nog een stap verder gaan in de analyse door na te gaan wie het NIET eens was met de stelling: 'Ik voel me gewaardeerd door mijn dorpsgenoten'. (zie tabel A.3 in de bijlage) In totaal gaat het om 47 bewoners, het aandeel mensen dat zich niet gewaardeerd voelt verschilt niet tussen beide dorpen.⁴ De kans dat een bewoner zich niet gewaardeerd voelt blijkt duidelijk samen te hangen met 1) geslacht: vrouwen voelen zich vier bijna maal zo vaak niet gewaardeerd dan mannen; 2) geboorteplaats: wie niet in het dorp geboren is heeft een bijna vier maal zo grote kans om zich niet gewaardeerd te voelen ten opzichte van bewoners die er geboren zijn en 3) naarmate men minder vaak activiteiten onderneemt in verenigingsverband, is de kans groter dat een bewoner zich niet gewaardeerd voelt door de dorpsgemeenschap.

Tenslotte de stellingen waarin negatieve kanten van de dorpsgemeenschap worden benoemd: 'Ik vind dat de mensen in het dorp teveel op elkaar letten' en 'Ik vind dat sommige mensen in het dorp worden buitengesloten'. De antwoorden op deze stelling lieten zich veel minder makkelijk analyseren dan de andere stellingen. Met enige armslag kan het volgende hierover worden opgemerkt. Ten eerste blijkt dat tweeverdieners eerder instemmen met deze stellingen. Ten tweede: wanneer de bewoner man is en buiten het dorp werkzaam, is hij het eerder oneens met de stelling. Omgekeerd wil dit zeggen dat mannen die overdag in het dorp of in de directe omgeving ervan verblijven (dat zijn dus mannen die in de omgeving van het dorp werken of die werkloos of gepensioneerd zijn), vinden dat de bewoners teveel op elkaar letten en dat bewoners worden uitgesloten.

Conclusie hoofdstuk 6

We zagen in hoofdstuk vijf al dat in beide dorpen sterke lokale bindingen bestaan. Uit dit hoofdstuk komt naar voren dat sociale cohesie in het dorp een fundamenteel onderdeel is van de dorpsidentiteit. De belangrijkste conclusie die we uit de analyses van dit hoofdstuk kunnen trekken is: lokale sociale cohesie is onderdeel van de dorpsidentiteit en een lokale 'morele dorpsplicht' wordt breed gedragen. Gevraagd naar een beschrijving van het dorp, noemen de bewoners eerst en vooral kenmerken van sociale cohesie: saamhorigheid, gezelligheid, gemoedelijkheid, voor elkaar klaar staan als het nodig is. Een ruime meerderheid van de dorpsbewoners voelt daarnaast een morele verplichting om zich in te zetten voor het dorp. Dit beeld treffen we aan onder zowel de jeugdige als de volwassen dorpsbewoners. Dit gevoel is sterker naarmate bewoners langer in het dorp wonen, meer binding hebben met het geloof en de kerk, actief zijn in het verenigingsleven maar ook met het aanwezig zijn van kleine kinderen in het gezin. Maar niet iedereen vereenzelvt zich in even sterke mate met de dorpsgemeenschap; bewoners die aangeven dat hun vrienden voornamelijk buiten het dorp te vinden zijn, delen de 'morele dorpsplicht' in mindere mate. Deze bewoners zijn meer gericht op het woongenot dat de dorpsomgeving biedt en minder op de sociale kanten van het leven in het dorp. De rol die leeftijd speelt is niet heel duidelijk: enerzijds hebben oudere dorpsbewoners sterkere banden met de kerk, waardoor zij ook eerder instemmen met de stellingen over de inzet voor het dorp als een morele verplichting. Anderzijds

vinden oudere bewoners vaker dat zij (zelf) niet (meer) zo nodig contact met hun dorpsgenoten hoeven. Mannen en vrouwen blijken anders tegen sociale cohesie en de 'morele dorpsbinding' aan te kijken. Vrouwen beschrijven hun dorp vaker in termen van saamhorigheid. Echter, mannen onderschrijven de 'morele dorpsplicht' vaker en voelen zich ook beduidend vaker gewaardeerd door hun dorpsgenoten.

Zijn er verschillen in de activiteiten van mannen en vrouwen, die mogelijk samenhangen met dit verschil in gewaardeerd voelen? In vergelijking met mannen geven vrouwen vaker aan dat een groter deel van hun vrienden buiten het dorp woont en dat zij meer voor ouderen zorgen. Maar een nadere analyse wijst uit dat deze kenmerken niet de oorzaak zijn van dit verschil in gewaardeerd voelen tussen mannen en vrouwen. De dorpsgesprekken leverden wel een mogelijke verklaring. Op de stelling 'Vrouwen zouden meer gewaardeerd moeten worden door hun dorpsgenoten' werd in Lierderholthuis gesuggereerd dat vrouwen vaak alledaagse activiteiten doen die over het algemeen minder waardering oogsten. In Wesepe werd er geopperd dat vrouwen veel vrijwilligerswerk doen en minder in besturen van verenigingen actief zijn en daardoor minder gewaardeerd werk doen. Bestuurswerk heeft meer aanzien en wordt belangrijker gevonden, terwijl vrijwilligerswerk en voor kinderen zorgen activiteiten zijn die mogelijk minder waardering met zich meebrengen, zo was de gedachte.

Nieuwbouwwijkje in Lierderholthuis, grenzend aan weilanden.

7 De aard en mate van het gemeenschapsgevoel in het leven van alledag

In het vorige hoofdstuk hebben we ideeën over het gemeenschapsgevoel geanalyseerd. Nu richten we ons op daadwerkelijk gedrag. Hoe komt het gemeenschapsgevoel tot uiting? Een belangrijke uiting van sociale cohesie is het samen tot stand brengen van dingen. Zo zijn in beide dorpen door een gezamenlijke actie defibrillators geplaatst en zijn bovendien een groot aantal mensen getraind in het bedienen van deze apparaten. Andere voorbeelden die dorpsbewoners noemen in de vragenlijsten zijn het opknappen van het schoolplein of het (ver)bouwen van de sportaccommodatie. Dit zijn de resultaten van collectieve actie die duiden op sociale cohesie. Het feit dat dorpsbewoners het initiatief nemen om dergelijke zaken aan te pakken getuigt van de kracht van de gemeenschap. De positieve emoties die gepaard kunnen gaan met de totstandkoming van bijvoorbeeld het defibrillatorproject kunnen op hun beurt ook weer bindend werken. Op dat moment wordt de gemeenschap daadwerkelijk 'beleefd'. De tastbare resultaten van de samenwerking kunnen zelfs gaan fungeren als symbolen van gemeenschapszin. In die zin herinnert bijvoorbeeld de vernieuwing van de sportaccommodatie in Wesepe aan de gezamenlijke energie die dorpsbewoners kunnen mobiliseren. Als de leerlingen van de achtste groep van de dorpschool leren hoe ze moeten omgaan met defibrillators, leren ze een symbolische les: de boodschap is dat zij deel uitmaken van een dorp waarin mensen verantwoordelijkheid nemen voor de gezondheid van hun medebewoners. De positieve emoties die samenhangen met het gevoel deel uit te maken van een groep mensen komen ook naar voren bij de viering van 'rituelen': terugkerende gezamenlijke activiteiten waarin de dorpsgemeenschap 'gevierd' wordt zoals feesten, kermis, tradities en religieuze rituelen. In de vragenlijst is een open vraag gesteld 'Kunt u dingen noemen die dorpsbewoners samen tot stand hebben gebracht die u belangrijk vindt?'. De bedoeling van deze vraag was om dorpsbewoners de resultaten van sociale cohesie te laten benoemen. Ook is de vraag gesteld 'Kunt u dingen noemen die u samen met dorpsbewoners heeft gedaan en waar u met plezier aan terug denkt?'. Deze vraag had als doel om te peilen in hoeverre bewoners positieve emoties ontleen aan ontmoetingen met dorpsgenoten.

De antwoorden variëren van geen (21% in Lierderholthuis; 26% in Wesepe) tot vier of meer (15% in Lierderholthuis; 8% in Wesepe). Het aantal activiteiten met dorpsbewoners waar met plezier op terug wordt gekeken is in Lierderholthuis gemiddeld 1,4 en in Wesepe 1,3. Ook hier lopen de antwoorden uiteen van geen (23% in Lierderholthuis; 28% in Wesepe) tot vier of meer (9% in Lierderholthuis; 8% in Wesepe). Maar wat is nu bepalend voor de antwoorden van de bewoners? Waarom verschillen zij in hun antwoorden? De analyses zijn te zien in tabel A.4 in de bijlage.⁵ Zowel de hoeveelheid door bewoners genoemde initiatieven die in het dorp tot stand zijn gebracht als de hoeveelheid activiteiten waaraan met plezier wordt teruggedacht is groter als de bewoner een vrouw is, een partner heeft, naarmate het opleidingsniveau hoger is, naarmate de woontijd in het dorp langer is en naarmate men van meer verenigingen, clubs etc lid is.

Een aanvullende analyse had als doel scherper in beeld te krijgen wat de kenmerken zijn van de mensen die geen initiatief konden noemen wat de bewoners samen tot stand hebben gebracht noch activiteiten wisten te noemen waar zij met plezier aan terug dachten. Deze analyse is te zien in tabel A.5 in de bijlage. Zoals te verwachten op grond van de voorgaande analyse, zijn bewoners die geen activiteiten of initiatieven kunnen noemen, vaker alleenstaand, hebben eerder een lager opleidingsniveau, wonen meestal minder lang in het dorp en zijn vaak van minder verenigingen, clubs etc. lid. Ook bewoners wier vrienden voornamelijk buiten het dorp wonen, weten minder gezamenlijke initiatieven of plezierige activiteiten te noemen.

We weten echter nog niet waar de dorpsbewoners aan terugdenken, als zij gezamenlijke initiatieven noemen. Tabel 7.1 laat de antwoorden zien op de vraag 'Kunt u dingen noemen die dorpsbewoners samen tot stand hebben gebracht die u belangrijk vindt?'

Tabel 7.1 Wat dorpsbewoners samen tot stand hebben gebracht.

	Lierderholthuis	Wesepe
Kan een of meer zaken noemen	66 (79%)	118 (71%)
Weet niets te noemen	18 (21%)	48 (29%)
Genoemde activiteiten		
Defibrillatorproject	22 (13%)	30 (15%)
Dorpsfeesten	16 (10%)	16 (8%)
Dorpshuis opknappen/plannen	20 (12%)	
Jeugdsoos	4 (2%)	6 (3%)
Kermis	7 (4%)	13 (6%)
Kerstviering/kerstmarkt		13 (6%)
Opknappen speeltuin/school-dorpsplein	14 (8%)	9 (4%)
Onderhoud/verbouw sportfaciliteiten	22 (13%)	26 (13%)
Ouderensoos		3 (1%)
Overig	18 (11%)	13 (6%)
Restauratie kerk	8 (5%)	9 (4%)
Rondweg/verkeersmaatregelen	4 (2%)	11 (5%)
Sportieve evenementen	12 (7%)	14 (7%)
Toneel, muziek, dans	11 (7%)	10 (5%)
Verenigingsleven in 't algemeen	10 (6%)	22 (11%)
Woningen voor ouderen		11 (5%)
Totaal	168 (100%)	206 (100%)

Hierboven beschreven we dat de tastbare resultaten van samenwerking kunnen uitgroeien tot symbolen van gemeenschapsgevoel. Dit gemeenschapsgevoel ontstaat wanneer mensen positieve gevoelens ontleen aan het samenzijn in de groep. Symbolen van gemeenschapsgevoel zijn beelden die voor veel dorpsbewoners herkenbaar zijn. Ze roepen bij dorpsbewoners positieve gevoelens van verbondenheid op. Zo herinnert de ver- en nieuwbouw van de sportaccommodatie, en de acties rond de defibrillator-apparatuur dorpsbewoners aan de positieve energie die de dorpsgemeenschap kan opwekken. Opmerkelijk is dat in beide dorpen identieke symbolen voor de gemeenschap fungeren. De acties rond de defibrillators en het opknappen of verbouwen van de sportaccommodatie worden in Wesepe en Lierderholthuis het meest genoemd, zo blijkt uit tabel 7.1. Beide symbolen komen ook steeds terug in de interviews met actieve bewoners, het zijn duidelijke resultaten van gemeenschappelijke inzet. Zo beschrijft Inna Hofman in haar scriptie het defibrillator-project in Wesepe als 'het stokpaardje van het dorp', ook omdat het een prijs won en veel publiciteit heeft getrokken. In de media werd Wesepe gevierd als een dorp waarin de mensen om elkaar geven. Deze aandacht heeft verder bijgedragen aan de positieve emoties die de defibrillator-apparaten kunnen oproepen als teken van verbondenheid. Ook in Lierderholthuis wordt het project rond de defibrillators een 'gigantisch succes genoemd'. En over bouw van de nieuwe sportkantine in Wesepe zegt een bewoner:

We hebben hier een voetbalclub, daar hebben ze de afgelopen twee jaar een stuk aanbijgezet, daar was een aantal uren begroot waarin professionals moesten werken. Maar elke zaterdag waren er 20 of 25 mensen, die kwamen metselen, timmeren al die flauwe kul meer. Dus ze hebben zoveel geld overgehouden uit de begroting dat er ook een lichtinstallatie op het tennisveld en een lichtinstallatie op het tweede veld, het voetbalveld kwam en dat is... Dat is... wat Wesepe Wesepe maakt.

Ook de plannen voor een dorpshuis in Lierderholthuis worden veel genoemd. Het project Dorpsplanplus is dus meer dan een instrument om een dorpsruimte te realiseren. De plannenmakerij zelf is een uiting én generator van gemeenschapsgevoel. Er is, uit oogpunt van het dorpsgevoel wel een verschil tussen het symbool van de verbouw van de sportfaciliteiten aan de ene kant

en het defibrillator-project en het project rond een nieuwe dorpsruimte aan de andere kant. Het symbool van de verbouw van de sportfaciliteiten is meer gebonden aan de daadkracht van een specifiek deel van de dorpsbewoners. Nadere analyse wijst uit dat het hier vaker gaat om mannen die deelnemen aan activiteiten van de sportclub. Het defibrillator-project is een breder symbool: het hangt niet samen met hoe vaak mensen deelnemen aan de activiteiten van een bepaalde club of vereniging, maar met de hoeveelheid verenigingen waarvan zij lid zijn. Het defibrillator-project wordt dus door meerdere netwerken gedragen. Opmerkelijk is dat dit symbool vooral door vrouwen wordt herkend. Eerder zagen we dat vrouwen meer gezamenlijke initiatieven en plezierige activiteiten weten te benoemen. Spelen vrouwen een verbindende rol in de dorpen? We hebben dit aan de bewoners voorgelegd, met de stelling: 'Vrouwen zijn belangrijker voor de saamhorigheid in het dorp dan mannen'. Tijdens het dorpsgesprek in Lierderholthuis reageerde men als volgt:

Het subgroep-overleg is levendig en de stelling lijkt aan te spreken. Tafel 1, 2 en 3 zijn unaniem over de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. De jongeren aan tafel 4 denken dat vrouwen belangrijker zijn dan mannen. Vrouwen leggen de contacten en doen ook daadwerkelijk veel dingen naar aanleiding van deze contacten. Tafel 3 sluit hierop aan door te zeggen dat mannen misschien van de langere termijn zaken zijn en vrouwen van de kortere termijn.

En in Wesepe:

Iedereen lijkt het hiermee eens te zijn. Vrouwen zijn belangrijk. Het ontstaat vaak als er kinderen naar school gebracht en daar vandaan opgehaald moeten worden. Daar ontstaan veel eerste contacten. Maar, wordt opgemerkt aan tafel 3 door twee mannen: mannen zijn steeds vaker aanwezig bij het van scholen halen en naar toe brengen. Uiteindelijk lijkt de heersende gedachte te zijn dat mannen en vrouwen samen belangrijk zijn voor de samenhang in Wesepe.

Hoewel in beide dorpsgesprekken zowel mannen als vrouwen bezwoeren dat beide seksen belangrijk zijn voor de saamhorigheid is het toch opvallend dat aan vrouwen een specifieke rol wordt toebedeeld in de sociale samenhang. Vrouwen lijken de verbindende schakel tussen de netwerken in het dorp. Dit geldt bijvoorbeeld voor ontmoetingen op het schoolplein en in de speeltuin, waar nog steeds meer moeders dan vaders vertoeven. Volgens de jongeren in Lierderholthuis bevindt het sociale hart van Lierderholthuis zich in de speeltuin: 'Als je het dorp wilt leren kennen, als je een praatje wilt maken, moet je daar zijn.'

Conclusie hoofdstuk 7

De alledaagse beleving van sociale cohesie bestaat uit de positieve emoties die voortkomen uit interacties tussen dorpsbewoners bij het gezamenlijk ondernemen van activiteiten. In dit hoofdstuk hebben we gezien dat dorpsbewoners verschillen in de hoeveelheid gezamenlijke initiatieven en plezierige activiteiten die zij konden noemen. Naarmate bewoners van meer verenigingen, clubs en dergelijke lid zijn en naarmate zij langer in het dorp wonen weten zij meer van dergelijke initiatieven en activiteiten te noemen. Hetzelfde geldt voor vrouwen en naarmate de opleiding van de bewoner hoger is. Er zijn ook bewoners die duidelijk minder deel hebben aan sociale cohesie: zij zijn vaker alleenstaand, hebben eerder een lager opleidingsniveau, wonen meestal minder lang in het dorp en zijn vaak van minder verenigingen, clubs etc. lid. Ook bewoners wier vrienden voornamelijk buiten het dorp wonen, weten minder gezamenlijke initiatieven of plezierige activiteiten te noemen. Wat sterk gesteld is de alledaagse beleving van sociale cohesie eerder een zaak van hoogopgeleide vrouwen die al langer in het dorp wonen, die samenleven met een partner en die deel uitmaken van een netwerk dat zich uitstrekt over verschillende organisaties, clubs en verenigingen in het dorp. Gechargeerd, maar dit zijn wel de kenmerken van bewoners die de praktijk van sociale cohesie in het dorp vaker weten te benoemen. Aan de andere kant, ook weer lichtelijk overdreven gesteld, zijn er lager opgeleide bewoners zonder partner, die niet lid zijn van verenigingen en organisaties, en hun vrienden vooral buiten het dorp vinden die de dorpscohesie niet (willen) ondervinden.

In beide dorpen vinden we symbolen van sociale cohesie: vooral de defibrillator-projecten en de ver- en nieuwbouw van de sportaccommodatie. Deze en andere symbolen zijn van belang voor de sociale cohesie omdat ze a) de positieve gevoelens van het deel uitmaken van de dorpsgemeenschap in één beeld vatten en omdat ze b) het gemeenschapsgevoel (opnieuw) op kunnen roepen. Door symbolen overstijgt het lokaal gemeenschapsgevoel de individuele, eenmalige ervaring.

Feestelijk ritueel ter afsluiting van de cursus reanimeren in Lierderholthuis (foto door Theo Keizers).

Ritueel bij de installatie van defibrillators in Wesepe (foto door een lid van de stichting AED Wesepe).

8 Nieuwe initiatieven ter versterking van het lokale gemeenschapsleven

Deze onderzoeksvraag was vooral bedoeld om op het spoor te komen van initiatieven die zich normaliter aan het oog onttrekken. Wij dachten hierbij vooral aan activiteiten die niet in het kader van verenigingen, organisaties of clubs worden verricht. In de vragenlijsten is gevraagd naar activiteiten die bewoners met elkaar verrichten, niet in georganiseerd verband. De vraag is in hoeverre dit nu inderdaad 'nieuwe' activiteiten zijn. Wel is duidelijk dat het vormen van sociale cohesie zijn die ongeorganiseerd en informeel zijn en die zich daardoor moeilijker laten ondersteunen.

Op zoek naar de lokale gebondenheid van cohesie, analyseren we eerst de antwoorden op de vraag hoe vaak bewoners zorg verlenen of hulp bieden aan mensen in het dorp (tabel A.6 in de bijlage). De zorgverlening aan dorpsgenoten hangt vooral af of men familie of vrienden in het dorp heeft wonen. Dit hangt natuurlijk samen met het type zorg dat verleend wordt: oppassen op de kleinkinderen of op zorgbehoevende ouders. Degenen die zorg verlenen zijn ouder, maar dorpsbewoners boven de 65 jaar zorgen minder voor anderen in het dorp. Als we zorg en hulp beschouwen als een uiting van sociale cohesie dan moeten we concluderen dat hier zowel de vriendschapsbanden (vrienden in het dorp), als verwantschapsbanden (familie in het dorp) tellen. Dan de vraag hoe vaak bewoners dingen in hun vrije tijd doen met dorpsgenoten die zij gezellig, leuk, boeiend of belangrijke vinden, maar niet in een organisatie, instelling, club of vereniging. Dit blijkt sterk samen te hangen met leeftijd: mensen van boven de 65 doen dit veel vaker. Mensen die vaker actief hun geloof belijden in de vorm van kerkbezoek zijn meer geneigd om dergelijke activiteiten uit te voeren, mensen die meer passief hun geloof belijden juist niet. Met andere woorden: gepensioneerde kerkgangers geven vaker aan dat zij in hun vrije tijd dingen ondernemen met dorpsbewoners.

Omdat in de voorgaande hoofdstukken duidelijk is geworden dat het traditionele verenigingsleven nog een belangrijke rol speelt in het gemeenschapsgevoel, gaan we hier ook in op de vraag welke organisaties dit zijn. Aan de bewoners is gevraagd welke organisaties zij het belangrijkste achtten voor de saamhorigheid in het dorp. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in tabel 8.1

Tabel 8.1 Wat zijn volgens u de belangrijkste organisaties die belangrijk zijn voor de saamhorigheid in uw dorp?

	Lierderholthuis	Wesepe
Kan een of meer organisaties noemen	55 (65%)	112 (66%)
Weet er geen te noemen	29 (35%)	54 (34%)
Genoemde organisaties		
Sport	56 (22%)	80 (16%)
Plaatselijk belang	24 (10%)	35 (7%)
Jongeren	14 (6%)	64 (13%)
Ouderen	7 (3%)	17 (3%)
Vrouwen	7 (3%)	34 (7%)
Kerk	29 (12%)	35 (7%)
Muziek	28 (11%)	36 (7%)
Toneel	7 (3%)	53 (11%)
School	27 (11%)	17 (3%)
Zalencentrum/café	18 (7%)	5 (1%)
Labor		57 (12%)
Anders	28 (11%)	46 (9%)
Alle organisaties, kan geen keus maken	6 (2%)	13 (3%)
Totaal	251 (100%)	492 (100%)

Hoewel twee derde van de bevroegde bewoners samen een groot aantal organisaties heeft genoemd, kon toch ook een aanzienlijk deel geen enkele organisatie noemen. In beide dorpen worden sportverenigingen het meest genoemd, op enige afstand genoemd door Plaatselijk Belang, muziekverenigingen en de kerk. De plattelandsvereniging Labor wordt vaak genoemd door Wesepenaren evenals Jong Wesepe en de toneelvereniging. Hoewel we eerder zagen dat het aandeel ouderen in Wesepe relatief hoog is, wordt de ouderenvereniging minder vaak genoemd. De rol van de kerk leidde in Lierderholthuis tot een levendige discussie.

Tafel 2 zegt dat de kerk inderdaad belangrijk is voor de saamhorigheid. Tafel 3 is het daarmee eens. Tafel 3 voegt toe dat het jammer zou zijn als alleen ouderen participeren in de kerk. De jongeren zeggen daarop dat de kerk voornamelijk belangrijk is voor oudere dorpsbewoners. Tafel 1 vraagt naar het verschil tussen katholieken en niet-katholieken. Niet-katholieken blijken ook betrokken te zijn bij de katholieke kerk. Een man wil een nuance aan brengen: jonge kinderen willen wel graag naar de kerk voor kerstvieringen bijvoorbeeld.

Wat we eerder al vonden, namelijk dat de kerk vooral een bindende rol speelt voor de oudere bewoners wordt bevestigd in het dorpsgesprek. Van de andere kant, via de kerk verlopen contacten die weer tot andere activiteiten kunnen leiden die zich niet beperken tot het oudere deel van de bevolking. Een Wesepeenaar zegt naar aanleiding van de activiteiten buiten de reguliere kerkdiensten (zoals de mis in een kermistent tijdens het dorpsfeest en de liefdadigheidsactiviteiten van Zoekt Elkander Op): 'eigenlijk is de kerk ook gewoon een soort van vereniging, zo moet je het zien'.

Conclusie hoofdstuk 8

Uit dit hoofdstuk komt naar voren dat het verlenen van zorg en het bieden van hulp eerder gerelateerd is aan verwantschaps- en vriendschapsbanden dan aan het lokale gemeenschapsgevoel als zodanig. Met andere woorden: zorg in het dorp wordt niet zozeer geboden omdat iemand dorpsgenoot is, maar omdat het gaat om een familie- of vriendschapsrelatie. Voor mensen van boven de 65 jaar oud speelt de kerk een bindende factor: hoe vaker zij kerkdiensten bijwonen, hoe meer zij activiteiten ondernemen in niet-georganiseerd verband. De kerk speelt dus een rol in het samenbrengen van oudere bewoners buiten de kerkdienst.

Sportclubs worden het meest genoemd worden als organisaties die belangrijk zijn voor de saamhorigheid in het dorp. Dit komt overeen met de symbolische rol die ook de herbouw van sportaccommodatie speelt, die we beschreven in hoofdstuk zeven. Na de sportclubs worden in Lierderholthuis de kerk, muziekverenigingen, school en Plaatselijk Belang genoemd. In Wesepe worden 'Jong Wesepe', de toneelvereniging 'Tempo' en 'Labor' vaak genoemd als organisaties die belangrijk zijn voor de saamhorigheid in het dorp.

Nieuwe vormen van gemeenschapsleven hebben we niet aangetroffen. Hoewel de dorpsbewoners zich niet konden vinden in de betiteling 'traditioneel', lijkt het er op dat veel van wat zich aan gemeenschapsgevoel afspeelt verbonden is met de bestaande georganiseerde netwerken van de verenigingen en de kerk. Wel is het zo dat met name in Lierderholthuis sommige verenigingen een ander karakter lijken te krijgen (ondanks de klacht van de jongeren dat deze te weinig vernieuwend zijn). Zo hebben de vrouwen in Lierderholthuis een eigen alternatief voor de bestaande platte-landsvrouwenverenigingen opgericht en blijkt de runnersclub aldaar vele mensen buiten het dorp te trekken. Dit is een interessante ontwikkeling die erop duidt dat verbindingen buiten het dorp ook het lokale verenigingsleven kunnen versterken.

Het verenigingsgebouw Kerkehoek in Liederholthuis dat verbetering behoeft.

9 Gewenste verbeteringen in het dorp en zorgen over de toekomst

Tenslotte hebben wij in de vragenlijst bewoners de mogelijkheid geboden om aan te geven welke zaken zij graag verbeterd zouden zien in het dorp. Dit was een open vraag, die we later in categorieën hebben ondergebracht. De resultaten zijn te zien in tabel 9.1

Tabel 9.1 Welke zaken kunnen verbeterd worden of moeten beter geregeld worden in het dorp?

	Lierderholthuis	Wesepe
Kan een of meer zaken noemen	51 (61%)	134 (61%)
Kan niets noemen	33 (39%)	32 (39%)
Genoemde verbeterpunten		
Verkeer (drukke, sluijverkeer, te hard)	18 (23%)	20 (16%)
Openbaar vervoer	6 (8%)	7 (5%)
Gebrek aan winkels/café	5 (6%)	32 (25%)
Openbare ruimte (nieuwbouw; groen)	3 (4%)	13 (10%)
Dorpshuis/verenigingsruimte	27 (34%)	9 (7%)
Houding gemeente	2 (3%)	5 (4%)
Schoolplein		5 (4%)
Gymzaal		11 (9%)
Voorzieningen ouderen (woningen)	4 (5%)	10 (8%)
Huisvesting voor starters	6 (8%)	6 (5%)
Activiteiten voor jongeren	5 (6%)	3 (2%)
Overig	3 (4%)	8 (6%)
Totaal	79 (100%)	129 (100%)

Gemiddeld noemen de bewoners van Lierderholthuis 0,94 verbeterpunten, in Wesepe is dit lager, namelijk 0,77. In Wesepe wordt het gebrek aan winkelvoorzieningen duidelijk het meest genoemd. Hier wordt soms door de bewoners aan toegevoegd dat de aanleg van de rondweg mogelijk negatieve gevolgen heeft voor de middenstanders die hun winkels hebben aan de drukke weg die nu het dorp doorsnijdt. Dat het aanbod van winkels in Lierderholthuis veel minder als punt ter verbetering wordt genoemd heeft te maken met het lagere aandeel minder mobiele ouderen en met het winkelaanbod in het nabijgelegen Heino. Volgens verwachting, gezien de activiteiten rond Dorpsplanplus, wensen de bewoners van Lierderholthuis verbetering van de huisvesting voor hun verenigingen.

In beide dorpen wordt als tweede verbeterpunt het verkeer genoemd. Vooral te hard rijdend verkeer nabij de school wordt onwenselijk gevonden. Dit punt, en het gebrek aan voorzieningen, kwamen ook terug bij de open vraag 'Kunt u aangeven wat u NIET goed bevalt aan het leven in het dorp?'. Als antwoord op die vraag wordt het gebrek aan voorzieningen (81 keer genoemd) en de gebouwde omgeving, waaronder ook het verkeer (34 keer genoemd) het meest genoemd als nadeel van het leven in het dorp. Enige voorbeelden van klachten over het winkelbestand:

'weinig winkels, met name een supermarkt'

'ontbreken van een echte kroeg, eetgelegenheden en supermarkt'

'dorpwinkel ontbreekt'

'ik mis een winkel voor de dagelijkse boodschappen'

'steeds meer ondernemers verdwijnen'

En over het verkeer:

'enge wegen'

'doorgaande weg langs school gevaarlijke situatie'

'teveel sluipverkeer door het dorp'

'de snelheid waarmee dorpsgenoten door de straten jakkeren!.. en dat zijn meestal mensen met kleine kinderen op de achterbank!'

'gevaarlijke, grote en zware landbouwmachines door het dorp'

Het gevaarlijke verkeer en het gebrek aan voorzieningen zijn negatieve aspecten die ook elders op het platteland vaak worden genoemd (SCP 2007). We hebben de bewoners ook gevraagd of ze zich zorgen maakten of vonden dat er problemen zouden kunnen spelen in de toekomst. Tabel 9.2 laat de antwoorden zien op deze open vraag.

Tabel 9.2 Waar maakt u zich zorgen over als het gaat om het dorp?

	Lierderholthuis	Wesepe
Kan een of meer zaken noemen	55 (65%)	112 (66%)
Kan niets noemen	29 (35%)	54 (34%)
Genoemde zorgen		
Gebrek aan vrijwilligers voor verenig.	8 (7%)	11 (7%)
Geen dorps huis/verenigingsruimte	22 (20%)	17 (11%)
Rondweg		16 (11%)
Verkeersdrukte	6 (6%)	9 (6%)
Ouderen die uit dorp vertrekken	8 (7%)	21 (14%)
Winkels die verdwijnen	5 (5%)	30 (20%)
Jongeren die uit dorp vertrekken	10 (9%)	3 (2%)
Aantasting landschap	4 (4%)	10 (7%)
Uitbreiding van het dorp		10 (7%)
Gebrekkig openbaar vervoer		9 (6%)
Verdwijnen café	15 (14%)	
Verdwijnen kerk	12 (11%)	
Te weinig leerlingen voor school	17 (16%)	2 (1%)
Overig	2 (2%)	11 (7%)
Totaal	109 (100%)	190 (100%)

Inwoners van Lierderholthuis hebben iets meer zorgen over de toekomst dan Wesepe enaren, de eersten noemen gemiddeld 1,3 probleem, de laatsten 1,15. In Lierderholthuis is de grootste zorg of de plannen voor het nieuwe dorps huis uiteindelijk wel gerealiseerd zullen worden. In de woorden van een respondent: 'zonder ruimte kunnen de verenigingen geen activiteiten meer ontplooiën en dan heeft het dorp geen ziel meer'. Een aanzienlijk deel van de zorgen van de bewoners van Lierderholthuis richt zich ook op het behoud van de school, het café (al dan niet als onderdeel van een nieuwe dorpsruimte) en van de kerk in het dorp.

In Wesepe is de grootste zorg dat de winkels verdwijnen. Ook is er de vrees dat ouderen noodgedwongen uit het dorp moeten vertrekken, vaak wordt hierbij genoemd dat ouderen door het gebrekkige winkelaanbod in het dorp niet zelf in hun dagelijkse behoeften kunnen voorzien. Een derde punt van zorg is de situatie rond het zalencentrum. Ook hier was de angst dat Wesepe mogelijk in de toekomst een ruimte voor verenigingsactiviteiten zal moeten missen, maar bij het schrijven van dit verslag bleek hier een oplossing voor gevonden te zijn. Hoewel de aanleg van de rondweg eerder is genoemd als gezamenlijk initiatief dat de bewoners gezamenlijk tot stand hebben gebracht, blijken Wesepe enaren ook hun zorgen te hebben over de rondweg. Zij vrezen geluidsoverlast en lichtinval maar vooral het verdwijnen van klandizie voor de ondernemers die op dit moment hun winkel nog aan de weg hebben.

Conclusie hoofdstuk 9

Waar in Wesepe vooral zorgen zijn over het noodgedwongen vertrek van ouderen uit het dorp, bestaat er in Lierderholthuis de zorg of de basisschool wel voldoende leerlingen trekt en over het vertrek van jongeren uit het dorp. Dit kwam ook duidelijk naar voren tijdens de dorpsgesprekken: waar in Wesepe de positie van ouderen veel reacties oproep, gold dit in Lierderholthuis voor de jongeren. De jongeren in laatstgenoemde dorp gaven in de enquêtes aan niet in Lierderholthuis te willen blijven. De zorgen in Lierderholthuis hebben te maken met het lage aantal inwoners. Het lage inwonertal biedt een smalle basis voor allerlei voorzieningen, waaronder het dorps huis, de kerk, school etc. Dit wordt ook als zodanig beleefd door de bewoners van dit dorp: zij hebben meer wensen voor verbetering en noemen meer zorgen voor de toekomst. De zorg om de ouderen in Wesepe is onder meer gerelateerd aan de meer afgelegen ligging, waardoor het ontbreken van winkelvoorzieningen en het verdwijnen van de overgebleven middenstand met name voor deze groep nijpend wordt.

Noten

- ¹ Hierbij is een zogeheten 95% betrouwbaarheidsinterval aangehouden. Dit wil zeggen dat met 95% zekerheid kan worden gezegd dat het gevonden verschil *niet* op toevalligheden berust.
- ² Andere geloofsrichtingen zoals de Gereformeerde Kerk zijn hier buiten beschouwing gelaten omdat slechts een marginaal deel van de bewoners zich hiertoe rekent.
- ³ De statistische maat die aangeeft in hoeverre deze vragen samenhangen (Cronbach's alpha) komt ruim boven de gebruikelijke norm van 0,7 en is 0,83.
- ⁴ Hier hebben we ook de respondenten meegerekend die mee eens, noch mee oneens hebben ingevuld.
- ⁵ Anders dan in de voorgaande analyse zijn hier lidmaatschap van en deelname aan het verenigingsleven, zorgactiviteiten en ongeorganiseerde vrijetijdsactiviteiten niet meegenomen omdat deze te sterk samenhangen met de door bewoners genoemde gezamenlijke tot stand gebrachte initiatieven en plezierige activiteiten.

Literatuur

L. Boomars en M. Hidding (1997) *Leefbaarheidseffectrapportage, Leefbaarheid niet langer een blinde vlek in de besluitvorming*. Wageningen: Fonds wetenschapswinkel

B.B. Bock, P. Derkzen en S. Joosse (2004) *Leefbaarheid in reconstructiebeleid: een vrouwenzaak? Een vergelijkende studie van het reconstructieproces in Gelderland en Overijssel*. Wageningen UR.

R. Collins (2004) *Ritual Interaction Chains*. Princeton: Princeton University Press.

I. Hofman (2007) *Wesepe... dôrpie is van mie. Identiteit, sociale cohesie en sociaal kapitaal op het platteland*. Wageningen: masterthesis Leerstoelgroep Rurale Sociologie, Wageningen UR.

U. Janssen en R. Lammerts (1999) *Leefbaarheid op het platteland. Sociale en culturele ontwikkelingen*. Utrecht: Vewey-Jonker Instituut.

N. De Roo en F. Thissen (1997) *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Sociaal en Cultureel Planbureau (red. Steenbekkers, Simon, Veldheer) (2006) *Thuis op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sociaal en Cultureel Planbureau (Simon, Vermeij en Steenbekkers) (2007) *Het Beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sociaal en Cultureel Planbureau (Vermeij en Mollenhorst) (2008) *Overgebleven dorpsleven. Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

P. Vergunst en B.B. Bock (2005) *Belangenbehartiging op maat. Lokale belangenverenigingen en de Vereniging Kleine Kernen Achterhoek/Liemers*. Leerstoelgroep Rurale Sociologie, Wageningen: Wageningen UR.

Bijlagen

Tabel A.1 De kans dat een bewoner het dorp beschrijft in termen van 'saamhorigheid'.

Analysemethode is logistische regressie; de cijfers zijn zogenaamde relatieve kansen; zijn deze groter dan één dan verhogen ze de kans dat een bewoner het dorp beschrijft als saamhorig; zijn ze kleiner dan één dan vermindert deze kans. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Dorp als saamhorig
Demografische kenmerken	
Woont in Wesepe	1,85
Is vrouw	1,81
Leeftijd	
65+	
Heeft partner	
Kinderen onder de 12 jaar	
Opleidingsniveau	
Tweeverdiener	
Man werkt buiten het dorp	
Vrouw werkt buiten het dorp	
Gelovig en behorend bij kerk	
Frequentie kerkbezoek	
Binding met dorp	
Heeft altijd in het dorp gewoond	
Woont in dorp	
Familie woont vooral buiten dorp	
Familie woont vooral in dorp	
Vrienden wonen vooral buiten dorp	
Vrienden wonen vooral in dorp	
Vrije tijd vooral buiten dorp	
Vrije tijd vooral in dorp	
Zorg vooral buiten dorp	
Zorg vooral in dorp	
Aantal lidmaatschappen verenigingen of clubs buiten dorp	
Deelname verenigingen of clubs buiten dorp	
Aantal lidmaatschappen verenigingen of clubs in dorp	
Deelname verenigingen of clubs in dorp	1,67
Nagelkerke pseudo R2 – verklarende kracht	0,17

Alle effecten $p < 0.05$

Tabel A.2 Welke kenmerken hangen samen met de mate waarin bewoners het eens zijn met de stellingen over het gemeenschapsgevoel? Analyse methode is lineaire regressie; de cijfers geven aan of een kenmerk het antwoord op de stelling positief of negatief beïnvloedt; de cijfers zijn beta coëfficiënten; in de tabel zijn alleen de spaarzame modellen te zien. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Sociale inzet als morele plicht*	Ik vind dat de kerk bijdraagt aan de saamhorigheid in het dorp	Ik vind dat de gemeente bijdraagt aan de saamhorigheid in het dorp	Ik vind het fijn om hier te wonen maar hoeft niet zo nodig contact	Ik vind dat sommige mensen worden buitengesloten	Ik vind dat de mensen in het dorp teveel op elkaar letten
Demografische kenmerken						
Woont in Wesepe					0,17	
Is vrouw	-0,24					
Leeftijd			0,25	0,26		
65+		0,28				
Heeft partner						
Kinderen onder de 12 jaar	0,17					
Opleidingsniveau			-0,22			
Tweeverdiener					0,15	0,17
Man werkt buiten het dorp					-0,18	-0,16
Vrouw werkt buiten het dorp						
Gelovig en behorend bij kerk		0,26		-0,17		
Frequentie kerkbezoek	0,18	0,23				
Binding met dorp						
Heeft altijd in het dorp gewoond					-0,16	
Woonduur in dorp	0,15					
Familie woont vooral buiten dorp						
Familie woont vooral in dorp						
Vrienden wonen vooral buiten dorp	-0,22			0,18		
Vrienden wonen vooral in dorp						
Vrije tijd vooral buiten dorp		0,11				
Vrije tijd vooral in dorp						
Zorg vooral buiten dorp						
Zorg vooral in dorp						
Aantal lidmaatschappen buiten dorp		-0,16				
Deelname ver. of clubs buiten dorp						
Aantal lidmaatschappen in dorp				-0,17		-0,15
Deelname verenigingen of clubs in dorp	0,32			-0,19		
Aangepaste R ² – verklarende kracht	0,36	0,33	0,13	0,24	0,12	0,05

Alle effecten p<0,05

*Samenvoeging van: 'Ik vind het belangrijk om iets voor mijn dorpsgenoten te betekenen'; 'Ik vind dat dorpsbewoners zich moeten inzetten voor het dorp';

'Ik voel me gewaardeerd door mijn dorpsgenoten'; 'Ik vind het belangrijk dat de kinderen leren dat ze zich moeten inzetten voor het dorp';

Tabel A.3 Welke kenmerken hebben invloed of bewoners zich niet gewaardeerd voelen door hun dorpsgenoten? Logistische regressie; de cijfers zijn zogenaamde relatieve kansen; zijn deze groter dan één dan verhogen ze de kans dat een bewoner het dorp beschrijft als saamhorig; zijn ze kleiner dan één dan vermindert deze kans. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Voelt zich niet gewaardeerd
Demografische kenmerken	
Woont in Wesepe	
Is vrouw	3,98
Leeftijd	
65+	
Heeft partner	
Kinderen onder de 12 jaar	
Opleidingsniveau	
Tweeverdiener	
Man werkt buiten het dorp	
Vrouw werkt buiten het dorp	
Gelovig en behorend bij kerk	
Frequentie kerkbezoek	
Binding met dorp	
Heeft altijd in het dorp gewoond	0,27
Woonduur in dorp	
Familie woont vooral buiten dorp	
Familie woont vooral in dorp	
Vrienden wonen vooral buiten dorp	
Vrienden wonen vooral in dorp	
Aantal lidmaatschappen in dorp	
Deelname verenigingen of clubs in dorp	0,46
Aangepaste R ² – verklarende kracht	0,31

Alle effecten $p < 0,05$

Tabel A.4 Welke kenmerken beïnvloeden 1) de hoeveelheid samen tot stand gebracht initiatieven en 2) het aantal activiteiten met dorpsbewoners waar men met plezier op terugkijkt?
 Stepwise lineaire regressie; de cijfers zijn beta coëfficiënten en geven aan of een kenmerk het antwoord op de stelling positief of negatief beïnvloedt. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Samen tot stand gebracht	Plezierige activiteiten
Demografische kenmerken		
Woont in Wesepe		-0,17
Is vrouw	0,15	0,13
Leeftijd		
65+		
Heeft partner	0,16	0,20
Kinderen onder de 12 jaar		
Opleidingsniveau	0,30	0,26
Tweeverdiener		
Man werkt buiten het dorp	0,14	
Vrouw werkt buiten het dorp		
Gelovig en behorend bij kerk		
Frequentie kerkbezoek		
Binding met dorp		
Heeft altijd in het dorp gewoond		
Woont in dorp	0,22	0,20
Familie woont vooral buiten dorp		
Familie woont vooral in dorp		
Vrienden wonen vooral buiten dorp		
Vrienden wonen vooral in dorp		
Aantal lidmaatschappen in dorp	0,32	0,32
Deelname verenigingen of clubs in dorp		
Aangepaste R ² – verklarende kracht	0,23	0,21

Alle effecten $p < 0,05$

Tabel A.5 Welke kenmerken vergroten de kans dat bewoners 1) geen tot stand gebracht initiatief noemen 2) geen activiteit met dorpsbewoners waar men met plezier op terugkijkt noemen? Logistische regressie; de cijfers zijn zogenaamde relatieve kansen; zijn deze groter dan één dan verhogen ze de kans dat een bewoner het dorp beschrijft als saamhorig; zijn ze kleiner dan één dan vermindert deze kans. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Geen samen tot stand gebrachte initiatieven genoemd	Geen plezierige activiteiten genoemd
Demografische kenmerken		
Woont in Wesepe		
Is vrouw		
Leeftijd		1,04
65+		
Heeft partner	0,34	0,38
Kinderen onder de 12 jaar		
Opleidingsniveau	0,45	0,69
Tweeverdiener		
Man werkt buiten het dorp		
Vrouw werkt buiten het dorp		
Gelovig en behorend bij kerk		
Frequentie kerkbezoek		
Binding met dorp		
Heeft altijd in het dorp gewoond		
Woont in dorp	0,98	0,98
Familie woont vooral buiten dorp		
Familie woont vooral in dorp		
Vrienden wonen vooral buiten dorp		
Vrienden wonen vooral in dorp		
Aantal lidmaatschappen in dorp	0,49	0,54
Deelname verenigingen of clubs in dorp		
Nagelkerke pseudo R^2 – verklarende kracht	0,32	0,27

Alle effecten $p < 0,05$

Tabel A.6 Welke kenmerken beïnvloeden de frequentie waarin 1) zorg wordt verleend aan dorpsbewoners 2) activiteiten met dorpsbewoners worden ondernomen in informeel verband. Stepwise lineaire regressie; de cijfers zijn beta coëfficiënten en geven aan of een kenmerk het antwoord op de stelling positief of negatief beïnvloedt. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Deelname activiteiten verenigingen etc.	Zorgverleners
Demografische kenmerken		
Woont in Wesepe		
Is vrouw		0,14
Leeftijd		
65+		
Heeft partner		0,24
Kinderen onder de 12 jaar		
Opleidingsniveau	0,19	
Tweeverdiener		
Man werkt buiten het dorp		
Vrouw werkt buiten het dorp		-0,19
Gelovig en behorend bij kerk	0,17	-0,15
Frequentie kerkbezoek		0,29
Binding met dorp		
Heeft altijd in het dorp gewoond		
Woont in dorp		
Familie woont vooral buiten dorp	-0,19	
Familie woont vooral in dorp		
Vrienden wonen vooral buiten dorp	-0,26	
Vrienden wonen vooral in dorp		
Aangepaste R ² – verklarende kracht	0,16	0,14

Alle effecten $p < 0,05$

Tabel A.7 Wat bevalt NIET goed aan het leven in het dorp? 1) gebrek aan voorzieningen/verdwijnende voorzieningen 2) teveel sociale controle.

Logistische regressie; de cijfers zijn zogenaamde relatieve kansen; zijn deze groter dan één dan verhogen ze de kans dat een bewoner het dorp beschrijft als saamhorig; zijn ze kleiner dan één dan vermindert deze kans. Een lege cel wil zeggen dat het kenmerk geen significant effect oplevert.

	Gebrek aan voorzieningen	Teveel sociale controle
Demografische kenmerken		
Woont in Wesepe	4,92	0,37
Is vrouw		
Leeftijd		0,95
65+	2,19	
Heeft partner		
Kinderen onder de 12 jaar		
Opleidingsniveau		
Tweeverdiener	2,45	
Man werkt buiten het dorp	2,96	0,42
Vrouw werkt buiten het dorp		
Gelovig en behorend bij kerk	3,03	0,35
Frequentie kerkbezoek	0,69	
Binding met dorp		
Heeft altijd in het dorp gewoond	0,47	
Woont in dorp		
Familie woont vooral buiten dorp		
Familie woont vooral in dorp		5,57
Vrienden wonen vooral buiten dorp		
Vrienden wonen vooral in dorp		
Vrije tijd vooral buiten dorp		
Vrije tijd vooral in dorp		
Zorg vooral buiten dorp		
Zorg vooral in dorp		
Aantal lidmaatschappen verenigingen of clubs buiten dorp	1,21	
Deelname verenigingen of clubs buiten dorp		
Aantal lidmaatschappen verenigingen of clubs in dorp		
Deelname verenigingen of clubs in dorp		
Nagelkerke pseudo R ² – verklarende kracht	0,24	0,20

Alle effecten $p < 0,05$

Wetenschapswinkel Wageningen UR

Wetenschapswinkel Wageningen UR

De Wetenschapswinkel is een onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum. Allerlei maatschappelijke organisaties, actiegroepen of verenigingen kunnen hier terecht met een vraag of probleem op het werkterrein van Wageningen UR.

Wetenschapswinkel Wageningen UR

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
tel. (0317) 48 39 08
e-mail: wetenschapswinkel@wur.nl
www.wetenschapswinkel.wur.nl